

*Örskola och nämningar
(i förord)*

NYTT

SOCKEN-BIBLIOTHEK

FÖR ÅR

1870.

I N N E H Å L L.

Finland och Finnarne	Sid. 1.
I. Landet	„ —
II. Folket	„ 39.
III. Dess nyare historia, litteratur och konst	„ 97.
Arbetets hjeltar, af Camille Flammarion	„ 117.
En skidfärd i Danzig. Af H. Müller	„ 153.
Axel och Walborg	„ 162.
Weland Smed. En forn-nordisk saga	„ 191.
Soldathistorier	„ 205.
Skogvaktaren Michels mannabragd	„ —
Abraham Krank	„ 207.
Peder Mikelsson Hammarsköld	„ —
Johan Munck	„ 208.
Johan Andersson Hålfast	„ —
Jon Andersson Myra	„ 209.
En dragons fintlighet	„ —
Löjtnant O. M. Stålhammar och soldaten Appelqvist	„ 210.
Petter Bexell	„ 213.
Korporal Öhrn	„ —
Stefan Tjelder	„ —
Veteranen Bok	„ 214.
L. Hörstedt	„ 216.
Korporal Gregorius Bucht	„ 217.
Ett behjertadt drag af en hästgardist	„ 219.
Korporalen Stolt och soldaten Djerf	„ —
F. d. soldaten Nils Glans	„ 220.
Korporalen C. M. Blixt och soldaten Sand	„ —
Pistolsmeden C. F. Lindberg	„ 221.

Finland och Finnarne.

I.

Landet.

Oceanen, hvilken genom Stora och Lilla Bält samt Öresund står i förbindelse med Östersjön, delar i detta haf sina vattenmassor i två armar, af hvilka den ena norrut bildar den långa och grunda Bottniska viken, den andra deremot österut danar den korta, men djupa Finska viken. Dessa båda stora vatten, liknande en moders armar, som utsträcka sig för att omfamna en förlorad dotter, bilda Finlands gränser i vester och söder. Betrakta vi dessutom de af fjellen bestående naturliga gränserna mot norr, äfvensom de vildmarker, stepper och insjöar, som mot öster bilda gränslinien mot de nordvestra guvernementerna i Ryssland, så gör det nuvarande ryska storfurstendömet Finland intrycket af ett välbegränsadt land med tydligt framträdande geografisk egenomlighet, hvilken återigen måste afspegla sig icke blott i dess mineraliska beskaffenhet, utan ock i dess växt- och djurverld, äfvensom i folkets karakter, seder och bruk, språk, historia och hela individualitet.

Att kalla Finland en förlorad dotter innebär mer än en liknelse, mer än ett poetiskt talesätt, det är att framställa ett sannt och verkligt förhållande. Fysiska iakttagelser bestyrka detta förhållande, traditionen strider icke emot denna föreställning. Icke utan orsak tala de gamla sagorna om "Suomen-niemi", Finlands landtuddar, och "Suomi-Soari", Finlands öar. När man genomreser det inre af detta de tusen sjöarnes land och betraktar dessa mellan berg och höjder inklämda sjöar och kärr — icke sällan hundratals på en enda dagsresa —, när man skådar de nu till torrt land förvandlade dalarne med sina ännu djupa moras, små lemningar af det haf, som i forntiden böljade öfver dessa dalar, när man ser de talrika djupa hålor, som hafsbränningarne ha uthållat i klipporna, och sammanställer detta allt med traditioner, af hvilka en om ett högt på höjderna i det inre af landet funnet skeppsvrak ännu lefver i folkets mun, så förflyttar man sig ovilkorligen i tanken tillbaka till de tider, då Oceanens vågor betäckte hela Finland, och blott bergens högsta spetsar stucko upp öfver vattenmassorna. Småningom — detta är omöjligt att betvifla — vek hafvet tillbaka, eller, rättare, höjde sig landet, berg, höjder och högslätter lyfte sig allt högre, hafvet blef härigenom i sin ordning indämdt eller på otaliga ställen inklämdt i små bäcken, erhöll sin näring af källor och snöbäckar, förlorade sin salthalt och bildade denna inlands-arkipelag, denna krans af insjöar, som i landets mellersta och östliga delar ännu alltjemt förtjusa ögat. Så har då Finland uppstått genom landets ständigt tilltagande frigörelse från hafvet; småningom har det gjort sig löst ur de båda före-

nämnda Östersjövikarnes omfanningar, och ännu den dag, som är, fortgår denna tusenåriga naturprocess. Betrakte man Finlands kuster. Långsamt, men tydligt drager sig hafvet tillbaka, orter, som för tvåhundra år sedan blefvo anlagda vid kusten, befinnas för närvarande ligga ett godt stycke derifrån; åtskilliga hamnar vid kusten bli fullkomligt obrukbara, emedan bottnen höjer sig; sjöar och floder bli grunda, emedan de genom landets höjning erhålla ett snabbare lopp mot hafvet; längs Finlands vestra kust inkräktas årligen stora sträckor från hafvet, och nya öar uppstiga ur vågorna. De mätningar af vattenståndet, som fortgått i nära hundra år, intyga landets höjning. Så t. ex. ligger Åbo slott i närvarande stund ett par fot högre än för hundra år sedan. Höjningen är olika på olika ställen, den är mindre på sydkusten och vid Finska viken, men deremot i hög grad märkbar vid Bottniska viken. Man har beräknat denna höjning på de sträckor, der den är betydligast, nämligen mellan Torneå och Wasa, till $4\frac{1}{2}$ fot på århundradet. Finlands sydkust har på de sista hundra åren höjt sig omkring två fot. Förflyttar man sig i tanken en sjuhundra år tillbaka, så finner man, att kusterna vid landets första eröfring af svenskarne på några ställen stod 14 fot, på andra ända till $31\frac{1}{2}$ fot lägre än nu. Och ville man i inbillningen försätta sig till en fjerran framtid, så skulle man kanske kunna beräkna den tidpunkt, då Finland fullständigt har gjort sig hafvet qvitt, då Bottniska och Finska vikarne torde vara sammankrympta till smala fjordar, endast närda af de floder, som utströmma i dem.

Namnet Finland härledes ur det forngermaniska ordet "Feunen", som betyder sump, moras, och har vid olika tider betecknat land af olika omfång. Än har man gifvit detta och flera andra namn (Finmarken, Qvenland, Qvänland etc.) icke blott åt nuvarande Finland, utan ock åt största delen af det nuvarande svenska Norrland, än åt den sydvestliga delen af landet, som ännu i dag kallas det egentliga Finland. Emellertid tyckes det, som om namnet öfvergått från folket på landet; det folk, som i första århundradet efter Kristus bebodde trakterna omkring Weichseln, kallade sig åtminstone med namnet "Fenni". Det inhemska namnet är Suomihoumoa, Suomenmoa, Suomi, d. v. s. sumpinvånarnes land. Finland ligger midtemot Sverige mellan 59—70° nordlig bredd och 38° 50' till 50° 2' östlig längd. Omgifvet i söder och vester af de båda oftanämnda hafsvikarne, gränsar det i norr till Österbotten och Lappland, i öster till ryska riket, i nordost till guvernemanget Archangel, hvarest en kedja af de nordliga alperna bildar en naturlig gräns. Finland har en areal af 6844 geografiska kvadratmil, d. v. s. det har ett ytinnehåll nästan lika så stort, som de tre konungarikena Preussen, Baiern och Sachsen tillsammans — att märka dock, sådant detta var före den sista betydliga utvidgningen af Preussens landtområde. Härvid får dock icke förbises, att Finland, då dess omfång sålunda bestämmes, äfven i sig innesluter Lappmarkerna; Uleåborgs län är dervid inbegripet med 3012 kvadratmil. Landets sydligaste punkt heter Hangöudde; den nordligaste ligger vid Skorajoki vid mynningen af Tana-elf. I fornda tider räknades till Skandinavien icke blott

Sverige och Norge, de danska öarne, Jutland och Slesvig ända till Eiderfloden, utan äfven Finland ända till Neva. I en folksaga heter det, att man i skogen vid Neva förnam ett oupphörligt knackande såsom af en stenhuggares hammare. Då slutligen någon tog mod till sig, för att intränga i skogen och se efter hvaraf detta kom sig, stötte han derstädes på en dverg, som höll på att släthugga en stor sten. På hans fråga om ändamålet med denna sten svarade dvergen, att densamma skulle tjena till gränssten mellan Skandinavien och moskoviternas land. Nuförtiden ser man hvarken dverg eller sten, och lika litet förnimmer man någon knackning.

Finlands bergstomme har få anmärkningsvärda höjder att uppvisa, och ju längre mot söder man kommer, desto mer afplattadt blir landet. I det den väldiga norska bergsryggen förlorar sig i Ishafvets vågor, utsänder den åt sydost en fjellarm, som fördelar sig i smärre åsar och enstaka berg (såsom Peldrivi 2000 fot, Ounostuutari 1931 fot), tills den slutligen i Tana elfs källområde bildar denna egenomliga, än såsom högslätt, än såsom sandstepp, än såsom skogsberg uppträdande landås, som kallas Maanselkä. Denna moderstam till så många grenar, af hvilka två skjuta rakt ut ända fram till nordkusten af Bottniska viken, går först i ostlig riktning ända till gränsen af guvernemanget Archangel, vänder sig der mot söder, bildar en del af gränsen mot Ryssland och utbreder sig i åtskilliga krökningar åt vester och sydväst, begränsar ömsesidigt landskaperna Österbotten, Karelen, Savolax, Tavastland och Satakunda, blir småningom mindre, öfvergår i spridda höjder och försvinner slutligen alldeles i närheten

af hafvet i trakten af Christinestad. På denna långa väg utsänder Maanselkä en stor mängd skogbeklädda kullar och oregelbundna grupper af höjder, och dessa bilda tillika med de af dem omslutna vattendragen en rad af de mest pittoreska utsigter öfverallt i landet. Nedstiger man från de lappländska bergstrakterna och hedarne, så finner man smärre slätter vid nordöstra kusten af Bottniska viken, men dessa äro här ännu alltsom oftast afbrutna, tills slutligen vid inträdet i Wasa län man ser framför sig den stora, fruktbara österbottniska slätten, i norr, öster och söder begränsad af Maanselkä och dess förgreningar samt här och der vid kusten beströdd med kullar. Men denna slätt är ock den enda af någon betydelse i hela landet. Redan i det så kallade "Egentliga Finland" och Nyland börja höjder och vattendrag förekomma, och dessa blifva småningom allt talrikare, ju längre man framtränger i det inre af landet och mot dess östra delar, tills man slutligen vandrar från den ena höjden till den andra, från det ena vattnet till det andra; ofta kan man, enär dessa sjöar och floder i sin ordning äro uppfyllda af talrika små öar, inbilla sig vara i en kustnejd. Så står det inre och östra Finland i den mest bjerta kontrast till landets vestliga och vid hafvet liggande del, och under det kusterna med sina odlade fält och romantiska öuppfyllda bugter genom en med deras hemort beslägtad natur torde ha lockat de svenska nybyggarna, så bär höglandet denna prägel af allvar, fasthet och innerlighet, som är egendomlig för den finska folkkarakteren.

Hafskusterna äro klippiga, man kunde säga uppfyllda af bergsklyftor; klippor, skär, öar kanta dem

öfverallt och göra skeppsfarten särdeles farlig. Genom de olika rigtningar, hvari kustklipporna sträcka sig, äfvensom genom bergsryggen eller landåsen Maanselkäs förgrening i det inre, uppstå Finlands olika vattensystemer. Gemenligen delar man landets vattendrag i fem sådana systemer:

det *nordliga* vattensystemet med hufvudsjön Enare;

det *bottniska* med hufvudsjön Uleå;

det *sydvestra* med sjön Pyhäjärvi, som utgjuter sitt vatten i Bottniska viken, till medelpunkt;

det *mellersta* med det åtta mil*) långa hufvudbäckenet Päjäne, som genom Kymene elf utflyter i Finska viken;

det *östra*, femtio mil långa vattensystemet med centralsjön Haukivesi, som genom sjön Saima och derifrån genom strömmen Vuoksen med dess praktfulla vattenfall Imatra (114 fot högt) utmynnar i Ladogasjön.

Genom Saima kanal (Saima är den största sjön i hela landet) står detta vattensystem i förbindelse med hafvet, d. v. s. med Finska viken vid Wiborg.

Utom vissa delar af Nordamerika gifves hvarken i gamla eller nya verlden något vattenrikare land än Finland. Låge det i en mildare zon, skulle denna vattenrikedom betydligt underlätta den inre samfärdseln; nu är densamma snarare till hinder, ty konsten har hittills blott sparsamt kommit naturen till hjälp genom reglering af det förhandenvarande, genom kanalisering till åstadkommande af kortare vattenvägar. Öfver större delen af dessa herrliga sjöar och floder ligger öknens stillhet utbredd och

*) Öfverallt i denna skrift förstås med mil geografiska sådana.

vid deras stränder resa sig blott enstaka menniskoboningar.

Finlands *jordmån* är i de nordligaste och öfverhufvud i höglandstrakterna till en del sandig, och passar i alla händelser mer till betesmark än till åkerjord. Dock är en stor del af kusten, hvars slätter synbarligen utgöras af förutvarande hafsbotten — liksom ock flera trakter i det inre af landet — genomdragen af mäktiga lerlager och fruktbar mylla. Fruktbarast är den stora slätten omkring Wasa och Kyro elf, bekant för sin förträffliga råg. Med densamma täfla sydliga delen af Nyland och de små, men fruktbara, jordvidderna rundtomkring Åbo. En stor del af Finland, nämligen den norra och östra, är uppfylld med sumpmarker och kärr, i andra trakter utbreda sig stora moras, på hvilka här och der synas fläckar, bevuxna af ljung och andra småbuskar. Skogarne äro i kustnejderna temligen glesnade, men skogsbrist är icke förhanden. Sjöarne tillika med de sumpmarker och kärr, som delvis uppstå af desamma, intaga omkring en tredjedel af landets yttinnehåll. De äro i månet hänseende menliga för åkerbruket; de verka förderfligt på klimatet genom sina kalla och osunda utdunstningar och förvandla ofta de bördigaste fält till farliga nederlagsplatser för frosten. Under en vinter, som i några trakter varar två tredjedelar af året, blir all nederbörd liggande på marken, floderna och strömmarne upphöra att flyta och bli icke sällan alldeles bottenfrusna. Den plötsligt inträdande sommaren försmälter ganska hastigt isen och snön, hvarigenom å andra sidan uppstå stora, våldsamt frambrytande vattenmassor. De vanliga afledningskanalerna, de stora

och små floderna och bäckarne, äro otillräckliga till sådana massors bortförande, vattnet stiger öfver stränderna, banar sig här och der väg, rycker med sig träd, jord och stenar, hvilka derefter åter hopa sig på åtskilliga ställen och öka öfversvämningen, som ofta utsträcker sig ända till en half mil på båda sidor om vattendraget. På många ställen göra äfven illa och oförsigtigt anlagda dammar för mjöl- och sågqvarnar eller i och för fisket sitt till att förstora vattunöden. Inträda dessa öfversvämningar tidigt och gå de hastigt öfver, så kunna finnarne skatta sig lyckliga, men kommer våren sent eller varar det höga vattenståndet länge, kanske hela sommaren, så är icke blott skörden och årsväxten på de öfversvämnade fälten förlorad, utan jorden blir ock till den grad utsugen, att den på flera år icke kan bringas till att gifva någon ymnigare afkastning. En annan sak, som verkar hämmande på åkerbruket i Finland, är den rullsten, som nästan öfverallt förefinnes.

Hvad Finlands geognostiska förhållanden beträffar, så äro i de skilda berggrupperna granit, gneiss och kvarts förherrskande. Af mineraler förekommer isynnerhet jern, äfven koppar är förhanden, och båda dessa mineraler erhållas ur myrmalm; af ädla metaller är tillgången ganska knapp.

Klimatet är hårdt, men sundt; pesten har högst sällan i förra tider sträckt sig ända till de inre och nordligare trakterna och koleran 1831 berörde blott några af de folkrikaste punkterna på sydkusten. I ett land af så stort omfång — hvars sydliga del om vintern eger högst fem timmars dagsljus, under det den nordligaste knappt har en svag skymning —

måste temperaturen vara ganska olika på olika ställen. I de sydligare trakterna börjar vintern i medlet af November, ofta ännu sednare, och går redan i medlet af April till ända; i de nordliga deremot faller snön redan i början af September och försvinner först i början af Juni. I allmänhet är kustklimatet, af lätt förklarliga orsaker, mildare och stadigare än det inre landets, vintern mindre sträng, sommaren svalare, höst och vår deremot längre och ostadigare. Islossningen i floder och sjöar är, hvad tiden därför angår, mindre vexlingar underkastad; vid landets sydkust, såsom t. ex. i trakterna kring Helsingfors och Borgå, har tidpunkten därför under en följd af år förblifvit oförändrad, medan islossningen på den östligare kuststräckan alltid inträffat sednare, på den vestligare tidigare. I hafvet drifver isen ännu i Juni ofta omkring och tillspärrar de trångaste farvattnen. Nordvestvinden fördröjer sommarens inträde, östsvinden är bekant för sin fuktighet, sydostvinden för sin värme. Den varmaste orten är staden Åbo; der är medeltemperaturen under vintern — $5^{\circ} 7'$ Celsius, under det den redan i Helsingfors är — $7^{\circ} 2'$ samt i det högt i norden belägna Torneå — 17° . Den högsta sommarvärmén uppgår öfverallt i landet till $+ 30^{\circ}$ i skuggan. I Februari 1844, en af de strängaste vintrar Finland haft, visade termometern i Helsingfors ända till 37° , och i Uleåborg var qvicksilfret fruset tre dagar i rad. I Helsingfors, hvars klimat genom professor Hällströms iakttagelser är ett af de noggrannast bestämda på jorden, räknar man årligen 93 klara dagar, 83 halfklara och 189 mulna; i Åbo 103 klara, 109 halfklara och 153 mulna.

Öfverhufvud har klimatet sedan hundra år tillbaka på ett anmärkningsvärdt sätt förmildrats, och om man äfven uppställer en periodisk följd af varmare och kallare dagar, så förhärjar frosten numera fälten vida mer sällan än fordom. Klimatet erfar ett gynnsamt inflytande af den uttorkning, som försiggått med en mängd kärr, af jordens tilltagande uppodling samt af skogarnes utgallring. I de eröfningar åkerbruket årligen gör på vildmarkernas och skogarnes bekostnad, äfvensom i rörelsen på insjöarne, ligger en betydelsefull framtid för Finland. Af de 69,358,800 tunnland, hvartill man beräknar Finlands jord, äro blott 815,300 åkerjord och 1,717,000 äng. Drager man från de återstående 7,753,580 tunnland bergland och 31,459,070 tunnland högländ, barrskog och myrland, så återstå dock 27,613,850 tunnland kärr, löfskog och mark efter afbrända skogar o. s. v., hvaraf man blott behöfver upptaga hälften såsom odlingsbar jord, för att finna, att åkerbruk och boskapsskötsel i Finland skulle kunna föda en sex gånger större befolkning än den nuvarande. Dessa sifftertal förkunna en stor framtid för Finland, men till att uppnå densamma erfordras ock utomordentliga ansträngningar. Dock, hvarje sädesax, som mognar på uttorkad kärrjord, hvarje halmstrå, som grönskar på den af torrlagda sjöar bildade mark, är ett steg framåt mot den bättre framtid, som en gång skall uppgå öfver dessa mörka nordländer *).

*) Enligt en nyare beräkning låter det sålunda: Det gifves i Finland 7,257,000 tunnland, som äro betäckta med sjö, 25,439,000 tunnland moras och af småskog uppfyllt land, 7,680,000 tunnland bergs- och sandhöjder, 32,003,000 tunnland stora skogar, 4,135,000 tunnland åker och äng.

Omgifven i vester af Skandinaviens omvexlande natur med dess rika flora, i söder af Centraleuropas växtformer, som der börja visa sig, samt i öster af den under polarvindarnes inflytande stående ryska vegetationen, förstås det af sig sjelf, att Finlands *växtvärld* från dessa sina grannar måste tillegna sig många egendomligheter. För botanisten åtminstone måste Finland framstå såsom en förmedlingslänk mellan öster och vester, och i denna förmedling, i denna sammansmältning af olika växtformer, hvilkas vestra hemland man, hvad somliga af dem beträffar, söker i Skottlands berg, under det den östra, hvad andra angår, sträcker sig djupt in i Sibiriens stepper, ligger det egendomliga i den finska floran. — Det oakadt är det ej svårt att uppdraga den finska vegetationens gränser mot öster och söder. Hafvet, som eljest mycket mer förenar än åtskiljer länderna, uppdrager i växtriket bestämda gränser. Några timmars resa från Helsingfors till Reval är tillräcklig för att bli förflyttad till ett område med en främmande vegetation, som är tidigare och saftigare i sin utveckling. Låge ej det förmedlande Åland emellan, så skulle man äfven varsna en dylik skilnad emellan Åbos omnejder och Stockholms. Och dock är skilnaden emellan nämnda finska och utländska punkter, hvad breddgraden beträffar, högst obetydlig. Svårare är det att uppdraga gränserna emellan den karelska och vestryska floran, hvilka äro nära beslägtade; men mot öster, på andra sidan den skyddsmur, som bildas af de nordliga sträckorna af Maanselkä, hvarest polarstormarne fritt spela öfver den oerhörda sibiriska slätten, som utsträcker sig ända till Ishafvet, der inträder skilnaden.

Finlands vegetation, särdeles den i östra och inre delarne af landet, är på långt när icke tillräckligt utforskad. Många märkvärdiga företeelser, den t. ex., att i sydliga delen af landet växer förekomma, som icke växa i den mellersta, men plötsligt åter uppdyka i höga norden, ha ännu icke erhållit någon tillfredsställande förklaring.

Skandinavien har till största delen sina berg och klippor att tacka för den mångfald af former, dess flora företer. Från den egentliga fjellryggen stryka smärre grenar genom kustländerna och begränsa deras flodområden. Vegetationen i bergsbygder, dalarne och kusterna företer därför och öfverallt i Sverige många inbördes olikheter. Finland öfverhufvud och särdeles dess vestra kustländer, som ligga Sverige närmast, ha icke samma skiftande mångfald att uppvisa. I nordöstra Finland, hvarest dess bergstrakter vidtaga, ligger växtverlden redan i döds kampen. Dessa förhållanden och skandinaviska halföns större utsträckning från norr till söder göra, att svenska floran räknar omkring 2330 olika arter, till hälften fanerogamer, till hälften kryptogamer, den finska deremot blott omkring 900 af hvardera, tillsammans ungefär 1800 olika arter.

Det erbjuder ett egendomligt intresse att här småningom fortskrida från död till lif, i det man, begynnande från högsta norden, betraktar naturens första lifsyttningar vid polcirkeln och nu följer dess småningom sig stegrande produktionskraft ända till den sydfinska kusten och dess af stela granitklippor uppfyllda öflockar. Längst i norr i de öde stäpperna vid Tana elf frambringa naturen med yttersta ansträngning några få krymplingar ur växtriket;

den anblick, här erbjudes, är högst bedröflig. Dverg-björken och enbusken jemte renlafven bekläda blott sparsamt solsidan af de enstaka liggande klipporna och bergen, en tynande gren står här och der i en klyfta. Sednare träffar man i de dalar, dit den skarpa vinden icke når, stärbärsbusken, hagtornsbusken och aspen, som här med förvånande hastighet slå ut sina blad under den glödande Junisolen, som tillika framlockar ett underbart högt gräs på flodstränderna. Nedanfö Utsjoki vidtager småningom barrträdet, tallen, och ungefär liktidigt rönnbärsträdet, och härmed kan förteckningen på Finlands *allmänna* trädslag betraktas såsom fullständig. Temligen högt upp sträcker sig det i nordén inhemska bärriset, såsom blåbär, lingon och dylika. I trakten omkring Enare träsk visa träden och växterna en stoltare hållning; här mötes ögat af de första skogar, men åkerbruket har icke ännu kommit sig för; endast potatis, brun-kål och rofvor odlas företrädesvis på Utsjokis prest-gårds egor. Säden mognar vid Ivolajokis utlopp i Enare, råg och hampa dock först något sydligare vid Muenioniska, beläget på gränsen mot Sverige. I Uleåborg, beläget på 65:e breddgraden, blommar visserligen äppleträdet, men sätter aldrig frukt, hvilket deremot undantagsvis sker i Nya Karleby. Ofvanför Gamla Karleby mognar hafran, och rotfrukterna börja allmänt odlas, linet, som redan i nordliga delen af Wasa län blir ruggigt, trifves icke nordligare. Hvetet trifves i trakten af Åbo, ärter i Tavastland, humle i Wasa län. Tobak odlas i mellersta Österbotten och sydligare öfverallt i hela landet, men blott i liten skala. Af sydligare trädslag går pilen högre, asken deremot icke så högt åt norr i Finland

som i Sverige. Eken går sällan åt norr utöfver 61 graden, och detta trädslag synes alltsedan början af förra århundradet vara i betydligt aftagande. Linden växer vild ännu i sydöstra Österbotten, högre trifves den blott undantagsvis och måste i alla händelser dit öfverflyttas. Al träffar man här och der i Tavastland, och den trifves ganska bra ännu tillochmed i Wasa, hvarest äfven körsbär mogna.

Den smärta, högstammiga tallen, Finlands förnämsta inkomstkälla, och granen förläna landets skogar en allvarlig, nästan dyster prägel, tillochmed midt i sommaren, då man från de blåa sjöarne och ängarnes ljusgröna gräsmattor träder in i dem. En gladare prägel ha skogarne vintertiden, när barrträdens aldrig vissnande grönska gör ett angenämt afbrott mot det hvita snötäcket på marken, och granens friska doft erinrar om naturens odödliga ungdom, tillochmed under dess skenbara vintersömn. Att i en lätt släde med pinglande bjellerklang färdas genom en sådan doftande, i mörkgrönt och snöhvitt präktigt skiftande vinterskog, under det stjernorna och norrskenet lysa fram genom topparne, har något för sinnet högst uppfriskande. Nordboen har för sådant en djup känsla och kan ganska väl förstå, att tillochmed lappen, om han blir förflyttad till ett mildare himmelstreck, längtar tillbaka derifrån till snö och klippor, till sina öde stepper och den stilla frid, som i dem råder. Sydländningen deremot, som för första gången besöker de väldiga barrskogarne i det inre Finland, känner sig vid deras anblick allvarligt, nästan dystert stämd. Det är ej bristen på den saftiga grönska, på den yppiga färgprakt, hvarmed söderns skogar prunka, och som

Finlands löfskogar blott svagt förmå efterlikna, det är ej den djupa skuggan och den ofta fuktiga kylan, som hos honom framkallar denna ofrivilliga känsla, utan det är stillheten, som stämmer honom till allvar; vildmarkens högtidliga tystnad är hvad som på samma gång väcker hans förtjusning och förfäran.

I nio månaders tid varar denna naturens allvarliga tystnad; det är nästan som ryggade de vilda djuren tillbaka för att med sitt rytande vanhelga stillheten. Blott sällan ljuder den hungriga vargens tjut, eller en och annan enslig roffågels skrik, medan här och der en tjäder flyger upp ur löfskogen, och en lurande räf smyger omkring mellan vedhögarne och kolkojorna. Men under de på denna tid följande tre månader, då lifvet i norden uppvaknar ur sin vintersömn, från medlet af April till medlet af Juli — ljusets herrliga tid, då naturen icke mer vet af någon natt — blir det åter lif och rörelse i skogens ensamhet, fågelqvittret är då hvarken dag eller natt förstummadt, och om än icke någon hjort, uppskrämd af vildsvinshundens skällande, på flyende fot ilar fram genom skog och mark, så gifves dock ingen skogsdunge och intet busksnår, så ringa eller så öfvergifvet, att icke haren genomströfvar detsamma, och ingen skogssjö, så undangömd, att ej gäss och änder valt den till sitt tillhåll och der funnit en fristad.

Finlands *djurrike* är öfverhufvud, utom hvad insekter angår, icke rik på arter. Mindre bestämd i sin begränsning än växtriket, erbjuder det ock mindre egendomliga företeelser. Finlands djur tillhöra hela norden, och flertalet af dem finner man i nästan alla verldstrakter under samma polhöjd. Med

undantag af renen, som icke lefver i vildt tillstånd ofvanom Öfver-Torneå, af delfinerna, som visa sig vid Ålands kuster, eidergåsen i norra delen af landet och en mängd fisk- och insekts-arter, gifves det i Finland få djurarter, som icke lefva under alla breddgrader från den 50:de ända till nordpolen, antingen för beständigt eller på ryckvisa besök. Flyttfåglarne inställa sig årligen i Öfver-Torneå och flera arter gås draga ända upp till Ishafvets floder och kuster, hvarest de i otrolig mängd betäcka stranden och äro ganska lätta att fånga.

I spetsen för steppens och vildmarkernas invånare står "nalle", den med hundratals andra smeknamn omnämnda björnen. Jägarens spjut och kulor ha visserligen på de sednaste tiderna gjort betydliga luckor i denna fruktade skogskonungs leder, men hans här visar ännu en ganska vacker styrka. Hans farligaste fiende har varit det alltmer sig utbredande åkerbruket, som fot för fot sammanträngt hans område. I likhet med landets ursprungliga invånare, har han slutligen blifvit tvungen att draga sig längre mot norr, der de ogenomträngliga vildmarkerna erbjuda honom en tillflyktsort. Han har dock ännu i dag tycke för flera sydliga trakter af landet, och årligen nedlägges ett stort antal björnar. Bland de öfriga rofdjuren må nämnas vargen, som nedåt från de lappländska bergen, der han angriper renarne, lefver i hela landet ända till dess sydligare trakter, och öfverallt anfaller kreaturen på betet, och i strängaste vintern tillochmed menniskor. Under den bistra vintern 1808—1809 fann man en dag på landsvägen i Österbotten ett par soldatstöflor, i hvilka ännu benen och fötterna sutto kvar. Några steg

längre bort lågo en blodig sabel, bitar af en uniform och åtskilliga ben. Det var intet tvifvel, att dessa qvarlevvor tillhört en vandrande soldat, som, anfallden af en skara af hunger alldeles ursinniga vargar, sökt i det längsta att med sin sabel hålla dem från lifvet på sig, men slutligen måst duka under för sina motståndares öfverlägsna antal. I Helsingfors bortsnappade en varg i Januari och Februari 1844 en mängd hundar från gatorna och gårdarne till de hus, som lågo i närheten af isen. Den i många trakter herrskande seden att genom skrik och larm söka skrämman vargen, har vanligtvis ingen annan påföljd än att jaga honom ur en socken in i en annan. Är vintern mild, så ser man honom ofta alldeles icke, och han uppträder aldrig i Finland i så stora skaror, som i Ryssland och Polen. Vidare lefva i Finland lodjuret, filfrasen, den allmänna röda räfven och den svarta räfven, den sednare dock icke i så talrik mängd som fordom. Äfven elgen, som förr var temligen allmän, har numera blifvit sällsynt. Understundom förirrar den sig ned till kusttrakterna och injagar genom sin resliga gestalt icke ringa förskräckelse hos den ensamme herden. Nästan hvarje år bli några skjutna — den namnkunnige finske skalden Runeberg har förherrligat denna jagt i sin bekanta dikt "Elgskyttarne". Bäfvern är likaledes ganska sällsynt och anträffas blott i de nordliga floderna. Haren, ekorren, hermeline och, längre upp i norr, fjellrackan, äfven uttrar, igelkottar, gräfsvin och andra finnas i mängd. Skälen eller sjökalfven anträffas vid kusterna och flodmynningarne, tillochmed i Ladoga, hvarest en svart art af detta djur uppehåller sig. Bland husdjuren befinner sig hästen,

men han förekommer icke längre i norr än vid Karesuvando. Han får ofta ersätta renen vid resor öfver bergen. Den finska bonden aktar sin häst mycket högt, han sätter den näst efter sin hustru, och han värderar den såsom sin ögonsten. Den i landet förekommande racen är i allmänhet småväxt, föga öfver $4\frac{1}{2}$ fot hög, men välbyggd, stark och ganska härdad. I Tavastland, Karelen och Savolax finnas de bästa hästarne. Hornboskap hålles öfverallt ända upp till Öfver-Torneå, nordligare är renen allt i alla. Svinet och fåret äro äfven hemdjur i Finland, men hvarken det ena eller andra djuret tillhör någon märkvärdigare race; de införda ädlare får-racerna trifvas icke. Hunden varierar i alla möjliga arter, och katten är, såsom bekant, en fullständig kosmopolit. Af amfibier förekomma inga mer anmärkningsvärda arter. Den enda giftiga ormen är i Finland såsom i Sverige den vanliga huggormen. Bland roffåglarne gifvas utom de vanliga flera arter af örnen och falken. Svalan bygger och bor nästan ända upp till Enare; lärkor, steglitsor, domherrar och dylika förefinnas i mängd.

Fordom gick sillen genom de trenne trånga sunden (båda Bälten och Öresund) in i Östersjön och fångades i mängd vid Finlands kuster; numera har denna fisk helt och hållet försvunnit ur de finska farvattnen. Laxen har varit trognare, och i några trakter är laxfångsten en hufvudnäringsskälla. Det sjörika Finland är naturligtvis äfven rikt på alla slags sötvattenfiskar, såsom foreller, gäddor, abborrar, karpar, rudor o. s. v.

Finlands insekter räknas bortåt 2000 arter. Äfven biskötsel bedrives i några sydliga trakter med

fördel, och är detta företrädesvis fallet omkring Åbo. Hvad det fordom mycket omtalade perlfisket, äfvensom Finlands guldgrufvor, beträffar, så är det förvärfsgrenar, som för närvarande kunna sägas ha råkat i glömska, och hvilka egentligen aldrig gifvit något nämnvärdt utbyte.

I det vi här lemna den allmänna beskrifningen öfver land och natur och härtill blott lägga den anmärkningen, att Finland intager en förmedlande plats mellan östern och vestern — den nordasiatiska slätten å ena sidan och å den andra Skandinavien och Skottland bilda, såväl i naturhistoriskt som i allmänt historiskt hänseende, två motsatta verldar, midtemellan hvilka Finland ligger — vilja vi, förrän vi taga en överblick af folket, dess historia, seder och hyfsning, aflägga ett kort besök i landets mest framstående städer och hamnplatser.

Finlands hufvudstad är *Helsingfors*, på finska språket *Helsinki*, och denna stad kan i sitt nuvarande skick kallas en ung stad; den har först 1819 genom Ryssland blifvit hvad den i närvarande stund är. Fordom en obetydlig ort på Finlands södra, klipp- och fjorduppfyllda kust, ligger den på en halfö, Estnäs kallad, med fast granitgrund. *Helsingfors'* historia har något i sitt slag intressant, och vi vilja söka i all korthet infläta den i beskrifningen.

I Finlands sydligaste landskap, Nyland kalladt, ha från äldre tider tillbaka svenskar varit boende. Vi träffa fördenskull äfven ännu i dag en socken, som bär det äkta svenska namnet *Helsinge*. Vid ett vattenfall, en fors, som den temligen stora Vanda elf här bildar, låg på Gustaf Wasas tid en kungsgård, kallad *Helsingfors*. På denna kungsgårds egor

har staden småningom uppstått. Då hanseförbundets makt i skandinaviska norden blef bruten, fattade den om både Finlands och Sveriges såväl andliga som politiska frihet högt förtjente konungen Gustaf I det beslutet att draga städerna Nowgorods och Pleskows ryska handel, som efter sin förening med riket förlorat sin fria författning och sin egenkap af stapelplatser, till sitt rike. Denna handel började redan taga vägen åt staden Reval, särdeles genom holländarne, som i de skandinaviska vattnen till någon del trädte i hanseförbundets ställe. Konung Gustaf sökte fördenskull en plats, passande till anläggning af en handelsstad, i närheten af Reval, och trodde sig ha funnit en sådan vid Sandhamn, en ö, som ligger ungefär en mil sydost om det nuvarande Helsingfors. Man har i behåll flera skrivelser från konungen i denna angelägenhet från åren 1547, 48, 49 och 50. För att till fromma för den direkta handeln med utlandet, som låg honom ganska mycket om hjertat, sätta detta företag raskt i verket, befallde han — andra tider, andra seder — invånarne i de små städerna Raumo, Borgå och Ekenäs, såsom ock i Ulfby och Björneborg, att flytta öfver till Sandhamn. Men folket hade ingen synnerlig lust att öfvergifva det säkra för det osäkra; änskönt befallningen alltemellanåt upprepades, och detta på det strängaste, så förstod dock de flesta att på ett eller annat sätt undandraga sig densamma, och alla de nyssnämnda städerna ega ännu i närvarande stund bestånd. Då Gustaf slutligen såtillvida förändrade sin befallning, att folket under landfogdarnes ledning kunde öfverflytta annorstädes hän än till Sandhamn, blott att det var till en ort,

“hvarest fördelaktigare och bättre handel vore att vänta“, begåfvo många sig till Helsingfors, der icke alla de obehämligheter hotade dem, som den öde ön erbjöd; men platsen var äfven långt ifrån att motsvara konungens afsigter. Detta framstod i tidernas lopp allt klarare, och slutligen befallde drottning Kristina år 1631, att staden Helsingfors skulle förläggas dit, hvarest den för närvarande ligger, på halfön Estnäs, ungefär tre fjerdedels mil från dess första läge vid Wanda elf, hvilken ort ännu kallas “gammalstaden“. Då först blef det allvar af saken, och sedan dess har staden i öfver två århundraden kunnat glädja sig åt ett i hvarje hänseende utmärkt läge. Helsingfors har icke blifvit skådeplats för några viktiga historiska tilldragelser, först i vårt århundrade ernådde det en större betydelse. Ryssland besatte det år 1713 och behöll det ända till 1721. Under det nästföljande kriget måste det åter inom sina murar hysa den fiendtliga krigshären (1742—43). Detta öppnade svenska regeringens ögon för platsens strategiska vikt och hade till följd, att man några år sednare påbörjade byggandet af Sveaborgs fästning. Slutligen inryckte ryssarne straxt efter utbrottet af kriget 1808 i staden, och sedandess ha de behållit den. Samma år hemsöktes Helsingfors af en stor eldsvåda (redan förut hade den af idel träbyggnader bestående staden upprepade gånger varit utsatt för det förhärjande elementet, särskildt att nämna åren 1657, 1712 och 1761), hvarpå staden ombyggdes till största delen de följande åren. Den vann nu en hittills okänd förkofran, då den 1812 utsågs till Finlands hufvudstad, och 1819, efter det en mängd härför erforderliga byggnader blifvit

uppförda, till säte för regeringen. Knappt tio år sednare nedbrann staden Åbo, hvarvid den gamla, år 1640 invigda, universitetsbyggnaden förstördes af lågorna, och universitetet nu under namn af Alexander-universitet förlades till Helsingfors. Dess verksamhet derstädes började år 1828 och har utöfvat ett utomordentligt inflytande. På sådant sätt har Helsingfors så småningom blifvit hvad det nu är — den vackraste och största staden i Finland, regeringens säte, bildningens medelpunkt, och har tillika fullständigt erhållit prägeln af en ny stad. Invånarnes antal utgör nu inemot 30,000, under det det samma för 60 år sedan blott var 3—4000.

Högst öfverraskande är anblicken af staden från sjösidan; man väntar icke att bortom den 60:de breddgraden få skåda ett så storartadt panorama. Den del af staden, som ligger vänd mot hafvet, består nämligen af sköna, till en del imposanta, mestadels hvitrappade stenbyggnader, öfver hvilka den stora Nikolaikyrkan reser sig, belägen på en, sextioen fot öfver hafvets yta liggande terrass; vidare förtjena anmärkas universitetsbyggnaden, senatshuset, den nya ryska kyrkan, som är röd och uppförd i bysantinsk stil; undangömd bakom densamma ligger ännu den gamla kyrkan, som efter ryskt bruk icke får nedrifvas, utan måste förblifva stående tills den sammanstörtar af sig sjelf: — då den är af trä, torde detta icke dröja särdeles länge.

Vänder man sig åt venster vid hamnen, så inträder man i sköna parkanläggningar, vid hvilkas ända den nya teatern ligger, uppbyggd 1863, sedan den på platsen kort förut uppförda teaterbyggnaden 1860 nedbrunnit. I öfrigt består visserligen största

delen af Helsingfors af träbyggnader, men bland dessa finnas många ganska vackra, ehuru de emellertid alla, för att försvåra en eldsvådas öfverhandtagande, bestå blott af en våning, och måste ligga på ett visst afstånd från hvarandra. Gatorna ha alla en snörrät rigtning, och äro uppnämnda efter alla möjliga förnamn, t. ex. Alexander-, Fabians-, Alberts- o. s. v. gatan, något, som har till följd att det icke är lätt att orientera sig, emedan åt fantasien icke erbjuder sig något, hvarigenom den kan komma minnet till hjälp. Detta allt gör intrycket af en viss enformighet, som på många ställen endast afbrytes genom trädplanteringar eller genom markens ojemnhet, enär staden är byggd dels på klippgrund, dels på jordfyllningar, eller ock emellanåt genom de skrikande färger, som äro anbragta på husen, tillochmed på taken. I detta hänseende liknar Helsingfors mer de mindre, nyare och vackrare ryska än de svenska städerna, och till att göra denna likhet fullständigare bidrager äfven den ryska garnisonen, såväl genom sin personliga dervaro, som genom de klumpiga kasernerna och magasinerna. Äfven droskkuskarne göra sitt till att förstärka denna ryska prägel, och de kallas äfven, ehuru födda finnar, med det ryska namnet Isvoschtschik; de äro helt och hållet klädda på ryskt sätt, med långa kafftaner och skärp samt med bredkulliga, låga hattar på hufvudet; deras droskor äro små, öppna och lätta, seldonen äro försedda med den egendomliga, högt uppstående ryska Lukà, och öfverallt ser man dessa åkdon, som för ungefär 35 öre ombesörja hvarje vanlig skjuts i staden.

Ett stycke norr om staden ligga några höjder, från hvilka den tager sig riktigt pråktigt ut, den utbreder sig för ögat med sjö, skog, villor, trädgårdar, badanstalter och andra stora anläggningar, som om sommaren utgöra en samlingsplats för de talrika till hafsbadens begagnande hitkommande ryssar, estländningar och lifländare; der skådar man äfven hafvet, på hvars motsatta, aflägsna strand man vid klart väder varsnar kyrkotornen i Reval, under det åt båda sidor kusten utbreder sig tillika med en hel här af små skogbeklädda öar. På en klippa reser sig det med många torn försedda observatorium, magasinerna befinna sig invid varfven, och invid dessa den södra eller köpmanshamnen och den norra eller krigshamnen. Helsingfors är hufvudstation för Rysslands östersjöflotta.

Stadens hela yttre erinrar egentligen mera om östern än om vestern, och kommer man från Sverige till Helsingfors, så märker man genast, att man kommit till ett annat land. Men det nu sagda gäller blott om den yttre prägeln, ty lifvet eger ännu mycket kvar från den svenska tiden, och alla bildades språk är ännu alltjemt svenskan; om än de flesta tillika förstå finskan, som uteslutande talas af en del utaf de lägre klasserna. Ryssarne i Helsingfors, hvilkas språk blott helt få af invånarne förstå, står nästan alltid blott i beröring med hvarandra.

Ungefär en mil sydost om Helsingfors ligger det nordiska Gibraltar, fästningen *Sveaborg*. Den föga vidsträckta ögruppen "Vargskären" började man redan 1749 från svensk sida befästa efter en plan af Ehrensvärd, och efter en tjugo års förlopp reste sig

här en fästning, som ännu i dag anses såsom den starkaste i verlden, oaktadt den endast två gånger varit utsatt för fiendtliga angrepp och hvarken den ena eller andra gången skördat några lagrar. Första gången var år 1808, då den efter ett tolf dagars bombardemang, hvarunder den tagit så godt som ingen skada, med en både för vän och fiende oförklarlig beredvillighet öfverlemnade sig åt den makt, till skydd mot hvilken den från början blifvit byggd, och derigenom för Sverige blef en af de viktigaste orsakerna till hela Finlands förlust. I Augusti 1855, under det sednaste orientaliska kriget, måste den åter uthärda ett fyrtioåtta timmars bombardemang af den fransk-engelska flottan, utan att den sjelf med sina kanoner förmådde något uträtta, emedan desamma icke gingo nog långt. En mängd byggnader blefvo lagda i aska, men fästningsverken sjelfva togo nästan ingen skada. — Utrustad med erforderligt materiel och tillräcklig besättning måste Sveaborg fullständigt kunna skydda Finlands hufvudstad från sjösidan, ty det gifves intet annat inlopp till Helsingfors, åtminstone för större skepp, än genom ett temligen trångt sund alldeles under Sveaborgs murar. Kommer man sjöledes till Helsingfors eller begifver man sig samma väg derifrån, så har man den imponerande anblicken af dessa kolossala och vidlyftiga granitmassor, som mörka och hotande resa sig ur vågorna, och på hvilka man icke varsnar någon annan lefvande varelse än de ensamma skildtvakterna. Garnisonen består i fredstid af 5—6000 man; utom desamma bo många handtverkare, handlande och lotsar på fästningens område, såväl ryssar som finnar. Slutligen befinner sig här äfven en

mängd fångar från de mest olika trakter af Ryssland. Det öfvervägande elementet är naturligtvis det ryska, och man upptäcker här knappast något, som erinrar om Sverige. Utom de långa raderna af kaserne faller företrädesvis den stora ryska kyrkan i ögonen, på en af hvars kupoler, nämligen den mellersta gröna, korset ännu sitter snedt, i följd deraf att det vid sednaste bombardemanget 1855 träffades af en kula. Fästningens medelpunkt bildas af ön Vargö. Här hvilar, omgifven af sitt eget storverk, den snillrike svenske fältmarskalken Ehrensvärd, som anlade denna fästning. Under meranämnda sednaste fransk-engelska bombardering föllo kulorna som tätast just omkring den plats, der Ehrensvärds monument står, och sedandess betraktar den vidskeplige ryssen Ehrensvärd såsom ett helgon. Sex stora verk bilda tillsammans den egentliga fästningen, och på flera af de omkringliggande öarne ses dessutom åtskilliga skansar och krutmagasiner. För finnarne har Sveaborg småningom blifvit alldeles likgiltigt, och tager man i betraktande de hemska minnen, som förknippa sig med fästningen, så förundrar man sig ingalunda öfver, att många Helsingforsboer aldrig varit der och aldrig skulle vilja beträda densamma, "ty", säga de, "det luktar der för mycket ryss".

Följa vi den venstra norra kusten af Finska viken, så finna vi der först, bland andra, de små hamnstäderna *Borgå*, *Lovisa* och *Fredrikshamn*, färdas förbi fästningen *Kymene* och närma oss Finlands östra gränsstad, det gamla *Wiborg*.

Borgå bildar med sina få torftiga hus och krokiga gator en bedröflig motsats mot Helsingfors' vackra, snörräta gator. Det har ofta varit hemsökt

af elden och fienden. Här hölls år 1809 landtdag, på hvilken kejsar Alexander sjelf presiderade och öfverenskom med finska folkets ombud om Finlands ställning till ryska monarkien. För närvarande har staden omkring 3000 invånare.

Ungefär sju mil från Borgå i innersta vrån af en djup hafsbugt ligger amfiteatraliskt på sluttningen af en kulle den förtjusande sjöstaden *Lovisa*, fordom en Sveriges gränsport mot Ryssland, men af hvilkas fästningsverk ännu blott återstå några massiva murar med skottgluggar.

Fästningen *Kymene* är försedd med kaserner för 14,000 man och har en stor skön krigshamn, i hvilken en del af finska skärgårdsflottan finner skydd.

Fredrikshamn är en halfförfallen fästning, i hvars närhet, i byn Wärelä, den 5 September 1809 det fördrag undertecknades, genom hvilket Finland öfvergick i Rysslands besittning.

Ungefär midt mellan denna stad eller fästning och estländska kusten ligger i Finska viken den genom ett sjöslag mellan ryssar och svenskar år 1788 märkvärdig blifna, hufvudsakligen af lotsar bebodda, ön *Hogland*.

Wiborg (på finska Wipuri) må slutligen nämnas. Denna stad är belägen i det yttersta nordöstra hörnet af Finska viken, omkring 30 mil från Helsingfors och 20 mil från S:t Petersburg och är en lika betydlig fästning som hamnstad. Hamnen inneslutes af de båda stora öarne Uaransaari och Ravansaari, som skydda den mot alla vindar. Staden, hvars hufvudsakliga näringskälla utgöres af brädhandel, ligger inemot 12 verst från hamnen. Hafvet sköljer, nästan på hela deras längd, dess med kanoner späc-

kade murar. Mellan försvarslinierna och den egentliga staden reser sig på en enstaka klippa det sköna, gamla, af ryska kejsarinnan Anna uppbyggda kastelltornet Couronne d'Anne (på finska: Korsaari). Märken efter kulor i dess murar bevisa, att detsamma en gång var ett skyddande fäste, men numera är taket instörtadt, de öfra våningarne visa för åskådaren sina nakna murar genom de tomma fönsteröppningarne, och de undre begagnas till fängelse. Staden räknar omkring 5000 invånare. Staden Wiborg var fordom en af de svenska vapnens och den kristna lärans mest framskjutna förposter. — Wiborg är en ingalunda obetydlig handelsstad och en rätt intressant stad, till en del bestående af stenhus. Jemte handeln har, i följd af den ryska hufvudstadens närhet, äfven mångt yrke här, hvarest lefnadskostnaderna äro billigare och arbetslönerna mindre, hunnit en större blomstring. Såsom bekant blef ungefär hela det nuvarande länet Wiborg eller Gamla Finland, såsom man ännu kallar det, redan vid fredssluten i Nystad och Åbo (åren 1721 och 1743) afträdde till Ryssland och först år 1811 förenade med det öfriga storhertigdömet Finland. Detta hade bland annat till följd, att tyskan, det språk, som dåförtiden mest talades af de bildade i Ryssland, derstädes snart, isynnerhet hvad protestanterna beträffar, kom att spela en liknande roll som svenskan i det öfriga Finland, liksom ock ryskan vann betydligt insteg. På sednare tiden har visserligen det tyska språket trädt betydligt i bakgrunden, men det oaktadt förstå och begagna de infödda wiborgarne nästan alla fyra språken: finskan, svenskan tyskan och ryskan. Här når öfverhufvud språkförbistringen sin höjdpunkt;

man hör i sällskaper ofta konversationen samtidigt ljuda genom rummen på alla fyra språken, och såväl herrar som damer öfvergå med största lätthet från det ena tungomålet till det andra.

I närheten af Wiborg befinner sig vid hafskanten och skyddadt af en hög klippmur och mörka granar den i marmor mejslade sinnebilden af den finska folkanden, Wäinämöinens staty.

Vid Wiborg utmynnar Saima kanal, genom hvilken det förr omnämnda östra vattensystemet blifvit satt i förbindelse med Finska viken. Kanalen håller i längd 47 verst*); den har omkring 30 slussar, och är fallet vid hvarje sluss i medeltal 9 fot — Saimasjön ligger nämligen 255 fot högre än Finska vikens spegel. Bredden växlar mellan 31 och 90 fot, och 9 fot djupgående fartyg kunna befara kanalen. — Denna storartade anläggning är utförd af den utmärkte svenske ingenjören öfverste Ericson.

Ännu återstår att nämna den lilla staden *Keuholm* på vestra stranden af Ladogasjön. Den lilla staden är temligen bekant i Finlands äldre historia och ligger i den obestridligen skönaste delen af landet; man känner sig på stränderna af denna den största europeiska insjö med sina skogbeklädda berg och yppiga dalar liksom förflyttad till de skönaste sydtyska nejder. Staden ligger för mycket i öster, för att vara en rent finsk stad; här vistas många tyskar, och det svenska språket känner man alls icke.

Vända vi oss nu åt Finlands vestra kust, så visar sig här för oss först vid sjelfva dess yttersta

*) En verst = 1795 alnar eller ungefär 1/10 svensk mil.

spets vid inloppet till Finska viken den lilla staden *Ekenäs*, en ort af ringa betydighet, bekant i norden genom sin export af goda handskar.

Viktigare äro Ålands-öarne, som ligga midt i inloppet till Bottniska viken, och hvilka, sedan de 1809 kommo i ryssarnes händer, väl torde få räknas med till Finlands **vestra kust**. De **utgöra** i alla händelser en så intressant grupp, att vi icke kunna öfverhoppa dem, och höra äfven, i politiskt hänseende, till landshöfdingedömet Åbo, i kyrkligt med sina åtta socknar till biskopsdömet Åbo.

Dessa öar, af finnarne kallade *Alvoenanmaa*, bestå af tre aflånga grupper af tillsammans omkring 80 bebodda och 200 obebodda öar. Från Sverige skiljer dem det fem mil breda Ålands haf, från Finland Vattuskiftet, hvars största bredd håller tre mil. Deras invånare, en frisk och lefnadsglad stam, hvilka hafva sitt lifsuppehälle dels af åkerbruk och boskapskötsel, dels och hufvudsakligast af fiske och lotsyrket, vilja hvarken benämnas finnar eller svenskar, utan kalla sig med stolthet åländningar. Hufvudön är sju kvadratmil stor och här herrskade i gamla tider egna ålands-konungar. Förutom flera goda hamnar finner man här den säkra ankarplatsen *Ytternäs*, som har plats för hela ryska flottan, och på densammas strand ligger fästningen *Bomarsund*, som inom sina murar förmår upptaga 60,000 man *). År 1714 vann här Peter den store en seger öfver svenska flottan, genom hvilken seger Europa först erfor, att Ryssland egde en flotta.

*) Så var åtminstone förhållandet år 1854, då, såsom bekant, fästningen bombarderades och grusades af fransk-engelska flottans kanoner.

Färden mellan dessa öar med sina djupa bugter liknar snarare färden på en insjö än på öppna hafvet. Blott sällan är det möjligt att se långt framför eller bakom sig, mången gång stannar blicken på en frisk ängsgrönska med betande nötkreatur och får af liten race, på vänliga, af kryddgårdar omgifna, byar, men ofta ock på kala klippor af röd granit med förherrskande fältspat — samma formation, som man träffar i det öfriga Finland — mellan hvilka klippor framsticka hasselbuskar eller glesa skogar af småväxta granar. Vegetation och djurverld äro ungefärligen desamma som i det egentliga Finland; björnen förefinnes väl icke, men i stället förekommer vargen hoptals; fordom var elgen mycket vanlig på denna ögrupp, men för närvarande är den helt och hållet försvunnen. Ålands-öarne erhålla, såsom landskap betraktade, genom hafvet en annan, en rörlig bakgrund, som, jemförd med den som vanligen erbjuder sig i det inre Finland, förlänar den ett synnerligt behag. Klimatet på Ålands-öarne är mildt och fuktigt, hösten har ofta sköna dagar att uppvisa ända in i December, våren är kall och beledsagad af en ofta blåsande nordanvind, och den inställer sig ganska sent, stundom först i Juni. Sommaren är utomordentligt skön. Der förekomma på öarne märkvärdigt tvära temperaturvexlingar. Kölden stiger om vintern mången gång på några få timmar från 3 eller 4 grader till 10, ja till 20 grader; äfven sommar och höst ha dylika plötsliga ombyten att uppvisa. Höststormarne äro fruktansvärda, och skeppsbrott äro under desamma icke sällsynta. Sjöarne och sunden mellan de särskilda öarne be-

täckas om vintern regelmessigt med så stark is, att samfärdseln eger rum på släddon.

Ålands-öarnes nuvarande invånare äro af svensk härkomst, ljuslagda och blåögda, och de tala äfven svenska, blott till märkandes, att denna svenska på de öar, som ligga närmast finska kusten, är betydligt uppblandad med finska ord, på några deremot nästan helt och hållet fått lemna rum för finskan. Äfven åländningens karakter erbjuder stor likhet med svenskens och utgör såtillvida en motsats till finnens; åländningen är af sangviniskt temperament, lätt att väcka till vrede, men också lätt att lugna, qvick i vändningarne, förekommande och tjenstvillig. Han eger vida större förmåga att taga sig fram än finnen och låter dyrt betala sig de tjenester, han gör, särdeles då det gäller främlingar. Åländningen är religiös och besöker flitigt kyrkan, men har icke den böjelse för pietism, som man i myckenhet finner i Finland; det fattas honom härtill finnens djupt poetiska sinne. Seder och lefnadssätt bland åländningarne äro ock öfvervägande svenska. När för åländningen bränvinet, som han städse för med sig på sina vinterresor, tager slut på vägen, hugger han helt enkelt, för att stilla sin törst, ett hål på isen och uppsuper genom detsamma en portion hafsvatten, något som, enligt hvad han påstår, gör honom mycket godt.

Ryssland, som ingalunda förbiser vigten och betydelsen af Ålands-öarne såsom förposter för dess befästningar vid Finska viken, anlade fästningen Bomarsund på nordkusten af hufvudön; densamma blef, såsom redan blifvit nämndt, år 1854, då dess verk ännu blott voro halffärdiga, illa medfarna af den

fransk-engelska flottan. Några timmars väg öster om Bomarsund resa sig på en enstaka röd granitklippa ruinerna efter det förra fasta slottet Castellholm, i förflutna tider residens för de svenska ståthållarne, äfvensom en omtyckt vistelseort under sommaren för de svenska konungarne under deras glänsande elgjagter.

Den vestligaste något större stad i Finland är det omkring 60 mil från S:t Petersburg belägna Åbo, Finlands forna hufvudstad, dess äldsta och mest berömda stad, stamsätet för dess kultur och århundradena igenom medelpunkten för dess politiska, vetenskapliga och kommersiella lif. Dess omgifningar äro icke vackra, det ligger på en sandig och enformig mark, till någon del omgifvet af höjder, som resa sig högt nog för att stänga utsigten åt hafvet, men deremot icke högt nog för att erbjuda ögat en pittoresk omvexling. I dalen mellan dessa höjder, hvilken dal genomskäres af den lugna breda floden Aurajoki, som här i sitt nedra lopp är segelbar, ligger Åbo. Läget är icke så sundt, som man af hafvets närhet skulle kunna sluta till, den friska hafsvinden bryter sig mot höjden och bestryker sålunda icke staden, och Auras mångbesjungna vatten är gult och grumligt. Hvarje gång pesten hemsökt norden, har den mest skoningslöst härjat i det tätt bebyggda Åbo, äfven kolerans besök år 1831 varade derstädes längre och var mer förhärjande än annorstädes i Finland.

Åbos geografiska läge är, med hänseende till det svenska herraväldet öfver Åbo, utmärkt. Ålandsöarne i förbindelse med kustöarne på svenska och finska sidan bilda liksom en brygga öfver hafvet

från Sverige till Finland. Åbo blef utgångspunkten för det vesterifrån kommande inflytandet. Åbos historia från 1157 till 1827 är Finlands historia. Uppkommet och utvecklande sig till storhet under de svenska vapnens skydd, mången gång förhärjadt af fiender, strålände i återskenet af den romerska hierarkien, något nedsjunket genom en ogynnsam ekonomisk lagstiftning, så återigen glänsande genom det första i landet inbrytande dagsljuset af vetenskapen, skådespelet för så många hjeltedater, så många lidanden, uppoftningar, patriotiska företag, så mycken ädel ifver och så många mörka beräkningar, eger Åbo i smått samma minnen som Finland i stort; det utgör en tafla med djupa skuggor, men ock just fördenskull med så mycket mer framträdande dagar. Första upphofvet till staden var ett svenskt fäste, Åbo slott, sannolikt redan vid den första svenska eröfringen år 1157 anlagdt vid Aurajokis utlopp. I trettonde århundradet uppbyggdes den berömda Åbo domkyrka, staden hade sin Henriksmessa, sina svenska och tyska köpmän och sitt gymnasium. Stora menniskomassor strömmade hit, lockade af handeln och aflaten. Staden blef rik och stor. Men den sjönk åter dels genom de många eldsvådorna, hvaraf den hemsöktes, dels genom romersk-katolska kyrkans fall i norden och slutligen genom hela Finlands öfvergång till det ryska väldet. Ända till denna sistnämnda tilldragelse landets hufvud- och universitetsstad, förlorade den efter branden den 4 September 1827 allt, Helsingfors erhöll allt, och under det denna stad uppblomstrar, företer Åbo i jemförelse med sin förra glans ett tynande tillstånd. Den gamla domkyrkan har till någon del förblifvit oförstörd af

lågorna; här finnas gravvårdar öfver de stora finska biskoparne, öfver många berömda adelsslægter, äfvensom öfver den till Erik XIV:s gemål upphöjda svenska bondflickan Katarina Månsdotter; men den lifliga glansen är i många hänseenden försvunnen; tillochmed hvad handel och rörelse beträffar är Åbo icke mer hvad det fordom var, ty det är i detta sistnämnda hänseende mer hänvisadt till Sverige än till Ryssland, och de båda ländernas handelslagar stå icke väl tillsammans med Åbos geografiska läge. Staden räknar omkring 5000 invånare. Konsten har förstått att göra Åbos närmaste omgifningar rätt behagliga. Vänliga landthus smycka den venstra flodstrandens höjder, helsobrunnen Kuppis, ut till hvilken sköna parkanläggningar föra, och ön Ruusala med sin ekskog, en af de få, som Finland har att uppvisa, utgöra glanspunkterna i Åbos omgifning.

Uppåt längs vestra kusten finna vi ännu följande hamnstäder vid Bottniska viken: Nådendal, Nystad, Raumo, Björneborg, Kristinestad, Wasa (numera Nikolaistad), Gamla och Nya Karleby, Jakobsstad, Brahestad, Uleåborg och Torneå, hvilkas invånareantal växlar mellan 500 och 5000.

Nådendal och Raumo voro fordom berömda för sina franciskanerkloster, Raumo tillika för sin med klostret förenade högskola, det bekanta Collegium Raumeure; äfvenså voro Raumospetsarne vida bekanta.

Det skulle bli för vidlyftigt att beskrifva samtliga dessa små kuststäder; en må ligga i en skönare trakt än den andra, och de kunna i öfrigt äfven förete åtskilliga olikheter, men ett ha de alla gemensamt: en i förhållande till deras invånareantal

stor handel, export af trävaror, tjära, harts och andra Finlands produkter samt import af förnödenheter och öfverflödsartiklar. Vidare ha nästan alla dessa städer större eller mindre varf, på hvilka bedrifves skeppsbyggeri. I den lifligaste beröring stå de med Sverige, dock finnas der äfven rederier, som försända Finlands råvaror längre bort. Uleåborg och Torneå torde här böra något närmare skildras; *Uleåborg* är den största och rikaste stad vid vestra kusten, här är medelpunkten för hela Nordfinlands handel, mången vinterdag komma här 200 slädar, lastade med timmer, tjära och dylika råvaror. Liksom så många andra finska städer förstörts genom eldsvåda, försvann år 1822 det gamla, sig från fjortonde århundradet förskrifvande, Uleåborg; det nya är en vänligare och gladare ort med regelbundna breda gator. Beläget vid Uleå elfs utlopp i en bugt af Bottniska viken under 65° nordlig bredd och 43° östlig längd, är Uleåborg i sin närmaste omgifning välsignadt med en icke ringa mängd större och mindre vattenfall, liksom sådana öfverhufvud äro en egenhet för de finska vattendragen. Det sista af dessa vattenfall, Mirikorks, kommer framforsande i det nordligaste hörnet af sagda bugt och kringflyter flera klippor och små öar; på en af dessa resa sig de obetydliga ruinerna efter ett forntida slott, på en annan finnes skeppsvarf. på en tredje ett hospital. Uleåborg är hufvudstad i guvernemanget Uleåborg, det besitter en sparbank, ett bibelsällskap, boktryckeri, en tidning på finska språket och en helsobrunn.

Den nordligaste staden i Finland är *Torneå* med bortåt 600 invånare; den ligger vid öfra ändan af

Bottniska viken, på omkring en mils afstånd från densamma, under 65° 51' nordlig bredd och vid floden Torneå. Den drifver någon, ehuru obetydlig, handel med råprodukter, bräder, tjära, fisk och hudar. Lapparne besöka ofta denna stad och afsätta här sina varor. Torneå är bland annat bekant för sina rökta rentungor, hvilka anses såsom läckerheter. Här varar om vintern dagen endast tre timmar, och snön begrafver ofta husen, så att invånarne i densamma måste gräfvä sig gångar för att komma ut och in, men invånarne, som äro af svensk härkomst, föra ett lifligt sällskapslif och söka genom allehanda tillställningar att muntra upp sig under de tråkiga vinteraftnarne.

Några mil norr om Torneå ligger den berömda bergstoppen Avasaxa, en ort, dit många resande från när och fjerran vallfärda, för att midsommarnatten se solens uppgång och nedgång sammansmälta till ett.

Något längre inåt landet, i Finlands vestra del, ligger Tammerfors, en liten stad, som finnarne sjelfva gerna kalla det "finska Manchester". Svenska konungen Gustaf III anlade staden, och år 1821 erhöll den privilegier såsom sjelfständig stad. Staden räknar 2000 invånare, och den är romantiskt belägen vid vattenfallet med samma namn. När en gång jernbanor komma att sammanbinda de många sjö-kommunikationerna i Finlands inre med sjelfva kusten, skall säkert stadens betydelse, hvilken redan nu icke är ringa, komma att ännu mer förökas. Tammerfors är hufvudsakligen fabriksstad; dess pappersfabrik sysselsätter ensam inemot 160 arbetare, dess bomullsspinnerier ungefär 700 arbetare.

Hvad Finlands produkter beträffar, är det naturligt att man icke får vänta den mångfald, som sydligare och lyckligare lottade länder kunna uppvisa. Dock är i detta hänseende förhållandet fördelaktigare, än hvad man kunde anse sig ha skäl att förmoda, då fråga är om ett land, som både det sjelft och andra älska att kalla ett fattigt land. Finlands produkter bestå sålunda hufvudsakligen af byggnadssten, som företrädesvis fås af den grofkor-niga, ofta porfyrartade graniten, den röda graniten; af åtskilliga slags marmor, af kalk, skiffer, fältspat, ler- och färgjord, qvarn- och slipstenar, granater, vidare af byggnadsvirke — särskildt är det finska furuvirket bekant för sin hårdhet —, så af pottaska, tjära o. s. v. Äfven smör tillverkas i myckenhet och utföres, liksom andra boskapsskötselns produkter, förut till Stockholm, men nu till S:t Petersburg; det har äfven funnits år, då finska åkerbruket lemnat ett öfverskott af säd, så att Finland kunnat utföra spanmål; men tyvärr gifves det ock år, då, af redan angifna orsaker, säden fryser och hungersnöd inträffar.

II.

Folket.

Den menckliga anden, som här utbreder, der sammantränger sin rika mångfald än i trängre, än i vidare kretsar, finner i folkslagen det på samma gång friaste och mest fullkomliga uttryck af sin egendomlighet. I folkens lif och utveckling lefver

verldshistorien. Med hjeltesagans omgestaltning till folksaga träder den nya tidens hemlighet i dagen. Här lägger sig vapenskrämlet, som årtusenden igenom färgat historien blodig och gjort den till en af en mängd skiftande bilder uppfylld krönika om idel "ridderliga" omhvälfningar; den fredliga utvecklingen, andens stilla verldsarbete för människoslägtets förädling och de enskildas välbefinnande, blir från och med den stunden hufvudsaken och utgör den tråd, som fortlöper genom århundradena, och på hvilken krig och allmänna olyckor endast bilda tillfälliga knutar, som försvinna af sig sjelfva.

Det finska folket har först sent såsom sådant framträdt på historiens skådeplats. Detta folk är, hvad namn och ursprung beträffar, lika gammalt som det svenska, tillsammans med hvilket det nämnes af Tacitus (100 år e. Kr.). Den kristna kyrkans öfverhufvud betecknade i början finnarne såsom vilda horder, mot hvilka han uppmanade de svenska konungarne att företaga korståg, men snart derefter såsom kyrkans fromma barn, som borde skyddas mot de östra grannarne. Sednare, under det svenska herraväldet öfver Finland, inträffade väl ock, att det finska namnet med ära nämndes i krigen, men först i sednare hälften af förra århundradet började de lärda vända sin uppmärksamhet på det finska språket, dess skatter och släktskapsförhållanden med andra språk. En ny storartad utsigt öppnade sig för språkforskningen, och med denna äfven för historien och etnografien. Småningom började de ore-diga föreställningar försvinna, som man, dertill förledd af tillfälliga likheter, gjorde sig om finskans släktskap med hebreiskan, och i dagen trädde den

ena länken efter den andra af den stora språk- och folkkedjan: ungrare, turkar, nordasiatiska stammar, under det å en annan sida blicken leddes öfver på de otaliga nomadiserande skarorna i Högasiens öknar och berg, som emellanåt i vildt förstöringsbegär hade kastat sig öfver de gamla kulturstaterna i slättlandet. — Utan att tala om de förtjenster tyska män inlagt om den jemförande språkforskningen, nämna vi här finnarne Mathias, Alexander Castrén, hvars forskningar, i förening med den poetiska samlare- och sofrarefliten hos den likaledes finne födde Elias Lönnrot och andra, såsom Sjögren, Kellgren, Eurén, hade till föremål ej blott språket, utan äfven det finska folkets sago- och sångsamlingar. Dessa båda män, Castrén och Lönnrot, ha fäst det öfriga Europas blickar på Finland och finnarne, som sedan århundraden tillbaka intogo främsta rummet inom sin stam, den der i egentlig mening har vissa inskränkta gränser än språkstammen — och hvilkas uppgift det väl torde vara, att vara den europeiska kulturens förmedlare hos de råa asiatiska folken af finskt ursprung.

Finnarne, som sjelfva kalla sig Suomalainen, d. ä. sump-boer, bebo isynnerhet storfurstendömet Finland, äfven till någon del de ryska guvernemangerna Archangel och Olonetz. I vidsträcktare mening betecknar man med "finnar" en af den altaiska (äfven ural-altaiska, schytiska eller tartariska) folk- och språkstammens fyra hufvudgrenar. Sagda folkstam delar sig, enligt Castréns forskningar, i fyra folkfamiljer: den tungusiska, turkiska, samojediska och finska. Den finska folkfamiljen, som är den vestligaste, utgör ännu i vår tid Nordeuropas och

det nordvestra Asiens befolkning, och utgjorde fordom tillochmed befolkningen i största delen af Skandinavien. Denna familj omfattar i sin ordning åter fyra särskilda folkgrupper: den ugriska gruppen — bestående hufvudsakligast af ostiaker och magyarer — den bulgariska gruppen — hufvudsakligen tsche-miner och tschuvasher — den permiska eller biarmiska gruppen — hufvudsakligen permer eller biarmer, syrjäner och watjäker eller murdi —, den egentliga finska folkgruppen — bestående hufvudsakligen af finnar, ester, liver, ingrer och de nästan utdöda tschuderna.

Menniskoslägtets vandring går efter regeln från öster till vester, d. v. s. med solen och i motsatt rigtning mot jordens rotation. Det synes, som hade redan från början den stora, vidt utbredda finska folkstammen tagit en bestämd rigtning från sydost till nordvest. Dess ursprungliga boningsplatser torde ha varit på andra sidan Ural, på östra sluttningen deraf ända till Altai och ännu längre bort inåt mellersta Asien. Härifrån inträngde de finska folken på det östra Europas vida slätter. Åtskilda under vandringen öfverstiga de tidigt Ural, men den ursprungliga kedjan visar sig ännu tydligt i de lemnigar af stammen, hvilka det intill närvarande stund lyckats att upprätthålla sin nationalitet mot ryskt och tartariskt inflytande. Men det lyckades blott undantagsvis permierna eller biarmerna att grunda riken i höga norden vid Dvina och Hvita hafvet, liksom för magyarerna eller ungrarne att göra detsamma vid Donau och Theiss; biarmriket är för längesedan försvunnet, detsamma gaf det nyryska riket med handelsrepubliken Nowgorod döds-

stöten; endast magyarernas rike eger ännu bestånd; ungrarne, enligt hvad tydligt kan ådagaläggas, äro en finsk stam, ha häfdat sin oafhængighet och kämpa ännu i dag för densamma. De egentliga finnarne i inskränktere mening, derunder inbegripna ester, liver, lappar, ha städse mer eller mindre varit och förblifvit underkufvade dels af tyskar, dels af skandinaver, dels ock af ryssar; äfven för närvarande består visserligen Finland såsom ett storfurstendöme med särskild regering och förvaltning, men utgör i alla fall en vasallstat till Ryssland och en integrerande del af detta stora rike.

Mellan den gamla och nya tiden i finska folkets tillvaro ligga många dunkla århundraden, oss obekanta banor och sig korsande folkrörelser; saga och historia äro ofta till den grad sammanväfda, att blott de allmänna stora dragen kunna fasthållas. Med uppgången af historiens klara dag uppdyka såsom Finlands invånare tre sinsemellan nära beslägtade grenar af den finska folkstammen, nämligen tava-sterne (tavast-ester), hvilka innehafva det inre af landet och dess sydvestra kuster, karelerna, som ha besatt dess östra del och utgöra gränsfolket mot Ryssland, qvänerna i landets norra och nordvestra trakter. De förut i landet boende lapparne — likaledes en finsk folkstam — ha nu blifvit trängda allt längre och längre mot den höga norden; förenämnda tre grenar beherrska landet *).

Hvad nu beträffar dessa tre grenar: tavaster, kareler och qväner, så gifver oss sagan hänvisning

*) Öfver förhållandet mellan lappar och finnar se närmare i "Lappland och Lapparne", utgifven på samma förlag.

Uralnejderna och det inre af Ryssland ända djupt in i det nuvarande Finland, omfattande Ingermanland och guvernementet Olonetz. Här, på den södra och sydöstra kusten af Ladoga, befunno tavasterna sig mellan ester och kareler. Karelernas framträngande å ena sidan och ryssarnes å den andra förminskade i sin ordning tavasternas område, och de sågo sig slutligen inskränkta till mellersta och södra Finland, med undantag dock af den *nyländsk-finska* kusten, hvarest svenskar redan nedsatt sig. Den tavastiska stammen bebor sålunda det egentliga "Suomenniemi". Tavasternas historia är blodig, ända till den svenska eröfringen af Finland; i början och ända till medlet af tolfte århundradet förde de nästan oafbrutna krig med slaverna, ryssarne, som gång på gång öfverföllo dem från Nowgorod. Tavasterna försvarade sig lika så tappert, som de ock å sin sida ofta öfverföllo slaverna, och svenskarne ha likaledes lärt tavasternas blodiga bragder och hårdnackenheter. Mot den kristna tron och andra nyheter, som den svenska eröfringen af Finland medförde, ha de gjort tappert motstånd. Påfven uppmanade fördenskull ock de andra kristna folken till korståg mot dessa gudlösa hedningar, som offrade döpta barn; men hvad den "helige fadern" (Gregorius IX) dervid förglömde, var den omständigheten, att svenskarne ville omvända tavasterna, icke med ord och lära, utan med stål och blod, och att dessa (tavasterna) endast instinktmässigt försvarade sitt land och sin heligaste egendom. Tavasternas halsstarrighet har sedan den tiden betydligt lagt sig, svenskarne införde feodalväsendet bland dem, belönade den svenska, numera finska, adeln

med deras jord, och det dåvarande feodalväldet för-
måde nog göra de motspänstiga underdåniga. I
sitt yttre väsen är fördenskull också tavasten nu-
mera ganska foglig, men hvar och en, som känner
honom, vet, att detta icke är annat än ett sken, och
att han till sin innersta natur ännu är lika hårdnac-
kad och inbunden, som hans fäder voro. Dock just
genom denna karakter har tavasten varit sitt land
nyttig. Det är han, som under en tidrymd af mer
än 600 år, utan att ha några ståtliga, af ålder be-
stående inrättningar att stödja sig vid, har hållit
stånd mot det svenska elementets öfvergrepp och så
räddat det finska folkets framtid. Tavasten är säl-
lan storväxt, men bredaxlad och undersätsig; ge-
menligen är han hjulbent, har ljust hår, blåa ögon
och en liten uppnäsa. Han är allvarlig, tystlåten
och betänksam, uthållig, i högsta grad arbetsam och
en stor fatalist. Trots sitt tillbakadragna, slutna
väsen, är han gästfri, trofast och ärlig, men han har
föga liflighet i sinnet eller känsla och har bevarat
mindre af fädrens sånger och sagor, än karelerna
och qvänerna.

Vidkommande *karelerna*, föra oss återigen saga
och historia tillbaka till trakterna kring Dvina, till
det gamla Biarmariket. Här lefde ock fordom detta
sång- och sagorika folk, bland hvilka den berömda
folk- och hjeltedikten Kalevala uppstått. Karelerna
drogo ur Biarmariket i vestlig och nordvestlig rigt-
ning. Redan i åttonde århundradet finna vi en gren
af karelerna, nämligen qvänerna eller qvenerna, vid
Bottniska vikens nordkuster, hvarest de bildade sig
till ett egendomligt folk; men de öfriga grenarne af
den karelska stammen utbredde sig småningom öfver

hela östra Finland och ännu längre, och de nuvarande savolaxer, olonetzer och qväner äro grenar af den karelska stammen. Namnet kareler tror man sig kunna härleda från det gamla finska ordet kärja; detsamma betyder egodelar, och karelerna hade deraf mer än de andra finska stammarna.

Karelen är smärt och välbildad, han är större än de öfriga finnarne. Han har mjukt, lockigt, gemmenligen kastaniebrunt, hår, grekisk näsa, stora och blå ögon. Hans karakter är gladare, vänligare och lifligare än de öfriga finnarnes, han pratar gerna och tycker mycket om hvad som är grannt och ståtligt, han idkar ock gerna handel och för helst ett ostadigt vandringslif. Han, liksom finnen öfverhufvud, tycker mycket om sin häst, densamma hålles såsom barn i huset och uppfödes och vårdas i sjelfva verket tillsammans med barnen; men därför har den ock hos sig mycket af sin herres karakter, den är flink och reslustig, men duger föga till arbete ute på fältet, det är ett vackert djur med ädelt hufvud, lifliga ögon och välbyggda lemmar. Karelernas krigslust och tapperhet gjorde sig fordom gällande i deras otaliga strider med alla deras grannar; i nyare tid ha de karelska (savolaxska) jägarne gjort sig berömda. Karelernas sinne för handel hade äfven fordom ett vidsträcktare fält än nu; Österlandets varoringo dåförtiden genom Ryssland på Ladoga och Neva till Östersjön, och karelerna voro liksom det mäktiga Nowgorods speditörer och stodo i handelsförbindelse med köpmän på Gotland och i de tyska hansestäderna. Ännu i närvarande stund visar sig karels handelssinne och reslust i den mängd flotttimmer, särdeles skeppsplankor, som han expedierar

till Wiborg, vintertiden på landsvägarne och sommartiden på sjöarne och floderna.

Saima-kanal öppnar för honom numera nya banor, hans land öppnar sig alltmer för odlingsfliten, och han synes äfven i detta hänseende icke vilja bli efter. Karelen går gerna in på allt nytt, han är icke konservativ i samma mening som hans broder, tavasten.

Qvänerna eller *qvenerna* äro ursprungligen kareler; de ha tidigare än dessa lemnat Biarmariket. De ha vid olika tider innehaft olika trakter af Finland och Finmarken och, hvad krig och stridigheter med grannfolk beträffar, gjort icke så litet väsen af sig. Qvänerna äro samma folk, som på sin tid ansågs för ett slags amazonfolk i Norden*). De påstå sig vara det mest storgädda folk bland de finska rascerna. Deras karakter har mycket gemensamt med karelen, de äro lifliga, måna om sig och driftiga och tycka likaledes om resor och ett ostadigt lif.

Finnarnes forntid är rik på sagor och sånger, särskildt äro karelerna och qvänerna de stammar, som städse bevarat dessa, och hvilkas trogna vård om dessa fädrens skatter gjort, att desamma kunnat bibehålla sig ända intill våra dagar genom traditionen, hvarifrån de, isynnerhet genom den finske skalden Lönnrots åtgöranden, blifvit öfverflyttade i skrift och tryck. Samlingen af dessa sagor utgaf Lönnrot under namnet Kalevala, och denna är att betrakta såsom ett stort sammanhängande epos, som skildrar hela finnarnes sagofulla forntid. Innehållet af detta folkepos är i korthet följande:

*) Se härom "Lappland och Lapparne".

I tidernas början fanns intet annat än vatten och en örn, samt dessutom Wäinämöinen, hvilken sistnämnde dref omkring på vattnet. Örnen flög åt öster och vester, under sökande efter en ort, der han kunde bygga sitt bo. Slutligen varsnade han Wäinämöinen, som låg inför hans ögon såsom en grön ö i hafvet. Han byggde sitt bo på ett af Wäinämöinens knän och lade deri sex guldägg, men ett, det sjunde, af jern. Wäinämöinen började känna en stor hetta på sitt knä och rörde på sig, hvarvid äggen rullade i hafvet, och af dem uppstod, genom trollordet, verlden, så att af äggens understa innehåll uppkom jorden, af dess öfversta del himmelen, men af ägghvitan solen, af gulan månen, och af andra delar stjernorna. — Wäinämöinen skapade sig en häst, så fin och smidig som ett videspö, och så snabbfotad, att dess hofvar, då den sprang, knappt berörde marken. På denna häst red Wäinämöinen genom skog och lunder ut på hafvet, och så snabbfotad var den, att dess hofvar icke blefvo fuktiga. Den förträfflige springaren blir emellertid skjuten under honom af en arglistig lapp, ryttaren störtar i hafvet och drifver nu en lång tid omkring på det samma, skapande här genom *ordets* makt öar, berg och klippor. Wäinämöinens irrfärder, äfvensom det frieri, han och hans broder, Ilmarinen, smeden, den evige hamraren, luftens, eldens och vattnets gud och herre, företaga till den sköna mön i det man-uppslukande Pohjariket; den sköne, lättsinnige, äfventyrlige Lemminkainens, Kullervos och Joukahainens gerningar följa på sagan om verldens skapelse; hvar och en af dessa gudar och hjeltar besitter sångens

gåfva, och genom det sjungna ordet beherrska de de onda väsendena, särskildt invånarne i Pohjariket, som äro deras fiender; öfverhufvud är blott det *sjungna* ordet kraftigt, genom detsamma framtrollar den hvite guden, Wäinämöinen, allt. Wäinämöinen har sin lyra, kantele, med hvars toner han beledsagar sina trollsånger. Kantele är af björk med ek- och guldskrufvar, dess strängar äro gjorda af en ung flickas lockar, som i lunden sjungit med af trånad uppfylld barm, icke alldeles sorgsen, men ej heller alldeles glad.

Men den hvite guden, Wäinämöinen, åldras, och den unga mö, Joukahainens syster, som han till sin ålderdoms förljufvande utkorat åt sig, springer i sjön. Wäinämöinen börjar nu ana att det snart är slut med hans makt och vishet, och denna aning går i fullbordan. Mariatta, en oskyldig flicka, förtärde ett bär i skogen och kände sig hafvande. Hon födde en son, som Wäinämöinen dömer till döden, men, ehuru endast två veckor gammal, säger gossen: det var en dålig dom; jag är skogens gud, du en gammal hexmästare. Full af blygsel och förargelse sjöng Wäinämöinen för sista gången och sjöng (d. ä. skapade) ett kopparskepp, på hvilket han seglade till högre trakter; men af kärleksfull välvilja qvarlemnade han sin kantele och de höga runsångerna på jorden till Finlands eviga glädje.

Dessa äro hufvudmomenterna i finnarnes under namn af Kalevala samlade sagosånger. Sångens ljufva gudastämman beherrskar verlden, öfverröstar tillochmed vapenskramlet och bringar det till tystnad. Om Kalevala eller finnarnes runsånger säger den finske skalden Topelius med rätta: Man måste

här såsom i hvarje folksång fästa sig vid de framställda karaktererna och ej vid de uppträdande personligheterna; det är likgiltigt, om Wäinämöinen, Ilmarinen, Lemminkainen och de öfriga sagohjeltarne verkligen existerat, det är nog, att de gifva en spegelbild af sitt folk; sången, visheten, uppträder i en gubbes gestalt, mannens praktiska duglighet representeras af Ilmarinen, den romantiska äfventyrliga anden af Lemminkainen, det vilda berserker- eller stridsraseriet af Kullervo, det ungdomliga öfvermodet af Joukahainen, qvinnolynnets älskvärda vekhet af Pohja-mön och Joukahainens syster, som ur den gråa vishetens omfamningar störtade sig i hafvets vågor, liksom ock andra sidor af det finska folklynnnet, äro personifierade i Kalevala. Då hela deras väsende tages i betraktande, äro de i folkdikten förekommande gestalter sanna och naturtrogna.

Två upphöjda föreställningar utgöra själen i hela Kalevala-dikten: Harmonien regerar verlden, och ordet, d. ä. andens makt, är allt i alla. Omkring dessa aningar — ty hvad voro de annat? — grupperar sig allt: hjeltarnes kamp och seger, sångens och det sjungna ordets välde, naturens ödmjuka lydnad för människoviljan. Men andens allmakt är här ursprunglig och omedelbar. Natur och ande, materie och ord äro ett och kunna ömsesidigt förläna hvarandra gestalt, hvarför äfven å ena sidan liflösa ting ofta införas talande, under det å andra sidan den vise skapar naturföremål, öar, landtungor, lefvande väsen genom ordet, som äfven ursprungligen var föremålet sjelft. Visheten, d. ä. förmågan att finna ordet, var sålunda hos finnarne omedelbar och ärfd af gudarne, hvarför också alla trollsånger

betecknas såsom härstammande från gudarne. Betog man de beprisade hjeltarne ordets makt, så voro de svaga och hjälplösa. Och icke våld, icke konst, icke vishet förlänade i den sista sången de kristnas Gud segren öfver den gamle runofadern, Wäinämöinen, ett barns mun benämnde honom en dåre, och lik ett väldigt moln, som inför solens öga upplöser sig i dunst och dimma, gick han, förintad genom sagda ord, i evig landsflykt. Sång var den form, hvori ordet klädde sig rent och klart såsom en stjerna i strålar. Men att ordet var det herrskande och väsendtliga i sången, musiken deremot det underordnade och tillfälliga, det visar sig ännu i dag i den jemförelsevis stora melodifattigdom, parad med rikedom på sköna tankar, som karakteriserar den finska sången. Emedan sången hade ett så högt mål, nämligen att skapa, att förtrolla och beherrska hela verlden, lade man mindre vikt på välljudets mångfald, än på dess innerlighet. Onda sånger egde intet välljud, hvarför det ock om de elaka trollkarlarne i Pohja sades, att de "frambölade" sina sånger.

Detta om Kalevala, finnarnes nationalepos. Dessamma utgör en högst märklig företeelse och har äfven blifvit öfverflyttadt på främmande språk, såsom t. ex. på tyskan.

Menniskans boning utgör öfverallt en temligen trogen spegel af henne sjelf. Lappen, om hvilken man vill veta, att han icke allenast står i närmaste frändskap till finnen, utan att han äfven före honom bebott de nuvarande finska länderna och ur desam-

ma blifvit fördrifven till höga nordn, kallar sin improviserade, flyttbara boning, bestående af renhudar, lagda öfver uppresta stänger, för "kåta". Finnen säger ännu i dag "*mennä kotiin*", gå hem, och man drager deraf den slutsatsen, att äfven han fordom begagnat sådana kåtor. När hos finnarne öfvergången egt rum från det nomadiserande herdelifvet till åkerbruk och fasta bostäder, när han alltså blifvit bofast, kan ingen säga. Så långt forskningarne sträcka sig tillbaka, träffa de finnen boende i sitt städse timrade "pört". Om man nuförtiden inträder i ett sådant pört, tror man sig förflyttad ett halft årtusende tillbaka i tiden. Intet är glättadt af tidens hyfvel; väggarne bestå af hela mastträd, golfvet af oformliga furuplankor; ögat mötes af rökmoln, som sväfva öfver invånarnes hufvuden; rökfånget är i taket, genom hvilket då och då en solstråle, om natten ett tindrande stjernljus frambyter. De små för-dager och luft afsedda hålen i väggarne, för hvilka en glasskifva är en sällsynt lyx, och af hvilka ett begagnas att derigenom inkasta veden; eldstaden af massiva gråstenar, den ofantliga tallvedsbrasan, som hela dagen igenom flammar på densamma och i vinterskymningen kastar sitt bländande sken öfver de svarta väggarne och det ännu svartare golfvet; de flammande torrvedsstickorna, som sitta öfverallt i väggsprickorna eller i enkom för dem anbragta hylsor, och slutligen vid denna egendomliga belysning qvinnorna, sysselsatta vid sitt handarbete eller med att knåda deg, männen med att slöjda snöskidor, slädar och dylikt, tiggaren utsträckt vid elden, barnskaran, lyssnande vid härden till syrsans läte eller krypande omkring golfvet under skrik och stöj; hä-

sten vid hackelsetråget vid hyddans utgång och den sällskapslika tuppen gående mellan vråarne för att besöka sin kacklande familj — detta allt är ingen tafla ur nutiden, det är snarare en förkroppsligad forntid, och illusionen störes föga af de två nya uppfinningar, som man derjemte finner i denna antika boning: spinnrocken med sitt flitigt kringsnurrande hjul och psalmboken, som ligger på den rökiga bokhyllan. Det ständiga luftdraget i dessa hyddor åstadkommer en frisk atmosfer, och vandraren, som kommer från den öde, snöbetäckta vildmarken och tager in här, känner sig ganska angenämt berörd. Pörtet var redan ett stort framsteg i jemförelse med den äldsta kåtan eller tälthyddan, åtminstone i de befolkade distrikten af det inre landet. I stället för detta ser man emellertid nu tupan eller stugan. Eldstaden är i denna såsom i pörtet ganska stor, men är här försedd med en skorsten — rökfånget i taket är försvunnet; de små dager- och lufthålen i väggen ha omgestaltat sig till fönster, och man öfvar en riktig lyx med ljuset. Hästen och de öfriga fyrbenta djuren äro utvisade, men fjäderfät gör ännu sina anspråk gällande. Det ringare luftdraget gör för öfrigt denna boning mindre angenäm än det gamla pörtet. Ett ännu större framsteg äro de bättre timrade och ofta med oljefärg bestrukna trähusen, som i midten ha en gång och på båda sidor derom flera rum och kamrar, der eldstaden, hvad boningsrummen beträffar, har sin plats i ett hörn, der all boskap, tillochmed fjäderfäna, är utvisad samt endast hunden och katten i besittning af sina gamla rättigheter, der man finner ett väggur, blå- och rödmålade kistor och andra möbler,

och der hvarje rum är försedt med ett tak. Om äfven de vackrast utstyrda bland dessa boningar, trots sina gårdsplaner, sina stora glasrutor etc., icke alltid äro de renligaste — ju större glasrutor, desto rikare bonden! — så äro de dock i alla fall ett framsteg och antyda egarnes fortskridande hyfsning. Finnen vill gerna ha en fri och vidsträckt utsigt, hvarför han gemenligen nedhugger alla träd, som befinna sig i närheten af hans boning, den han om möjligt alltid anlägger på en höjd. Han skådar heldre ut öfver ett sädesfält eller en potatesåker, än på de gröna trädkronorna.

Såsom vildar och barbarer känner historien icke finnarne; de ha i de äldsta tider esomoftast bott tillsammans i ett slags byar, ha i sin Kihlakumat och Keräjat haft ett slags samfundslif, som möjligen endast behöft en Rurik, för att utbilda sig till stat, men som genom den svenska eröfringen och det svenska regimentet (1157—1809) utsläcktes, och sedan antog en helt annan form än den ursprungliga nationella. Bland karelerna träffar man äfven här och der gamla familjenamn, som måhända utgöra återstoder af de fordna gemensamma namnen för större familjeförbund; eljest fogar finnen nuförtiden helt enkelt till sitt dopnamn namnet på sin boning, sitt hus eller sin gård. Längre än till sagda familjeförbund hunno aldrig finnarne på sin fordna politiska bana; finska konungar känner man icke, gamla visa män bilade folkets tvister; uppstod krig, så valdes den tappreste och dugligaste af de unga männen till anförare, och hans välde upphörde, när fejderna slutade. Så långt som till bildande af en verklig stat hunno, såsom redan blifvit anmärkt, blott

ungrarne och möjligtvis biarmerna. Öfverhufvud har finnen nästan alltid förhållit sig ganska likgiltig mot allt hvad politik heter. Till sitt sinne alltför mycket inåtvänd att bekymra sig om det, som försiggår några mil från hans bostad, har han af gammalt hört till det slags folk, som för himlen förlorar jorden ur sigte; hans statsförhållanden ha fördenskull varit dels ryska, dels svenska, tills det år 1809 tillstades honom att bilda en egen statskropp.

I den enskilda medborgarens och familjens sjelfständighet sökte och fann finnen sin sedliga existens. Under den frie mannen (*vapa*) stod den köpte eller i krig tillfångatagne slafven (*orja*), hvars lott dock knappast var hårdare än tjenarens i sednare tider, ehuru han här, såsom öfverallt, icke var i åtnjutande af fria mäns aktning och rättigheter. Åkerbruk och handtverk idkade dock den frie mannen såväl som slafven; sagornas hjelte, Lemminkainen, plöjde sjelf sin åker, den hvite Wäinämöinen idkade fiske och drog sjelf fisknäten i land, Ilmarinen kallas "den evige yxsvingaren". Hvad de germaniska folken kalla adel, var finnarne helt och hållet obekant; de hade hjeltar och krigare, emedan de hade krig och sång, men ståndsskilnaden har i Finland aldrig velat bli riktigt hemmastadd; de finnar, som nu ur folket uppsvinga sig till så kallade halfherrar, ha till någon del mistat sin nationalitet och bli snarare i tysthet förhånade än aktade; ståndspersonerna, som till en del bestå af fordom invandrade svenska adelsfamiljer, ha väl ett hjerta för Finland och äro goda finnar, men hysa på samma gång i allmänhet kärlek och vördnad för hvad som är svenskt.

Af kvinnans ställning hos ett folk beror familjelivets större eller mindre utbildning. Många af finnarnes sånger låta oss förstå, att familjebanden voro dem heligare än alla andra, och om man häraf sluter, att hustrun var för finnen kär och aktad, så förmår icke ens den femtonde runan i Kalevala, som uppmanar mannen att aga sin hustru, att utplåna den föreställningen. Under ett år, säger denna sång, tillhör det honom att söka inverka på den unga hustruns sinne med vänliga ord, det andra året blott med ögonkast, tredje året med lindriga trampningar, och om hon icke heller beaktar detta, får han aga henne med ett rör eller en yllerem, och skulle hon ännu icke vilja vara beskedlig, så får han värma hennes skuldror med ett björkris, men icke rigta något slag mot ögat eller örat och ej heller för någon omtala hennes skam. Den finska flickan förfogade sjelf öfver sitt hjerta och sin hand. Visserligen låter en gammal runa friaren uppsöka sin brud i skogen och säga till henne, att hennes fader nyss sålt henne till honom; då frågar flickan: "Till hvem blef jag då såld?" Men då friaren svarar: "Till mig, min sköna dufva; jag gaf rika skänker, åt din fader en stridshäst, åt din moder en ko, åt din syster ett får, åt din svägerska ett vackert spänne", anmärker flickan: "Du gaf litet för den goda, litet för den sköna, jag vill inte ha dig"; men andra sagor tala blott om skänker till bruden. Pohja-jungfrun valde sig en make *emot* sin moders vilja och fadern är alldeles icke fråga om. Finnen röfvade aldrig sin brud med svärdet i hand, han sträfvade att vinna kärlekslönen. En enda gång ser man den för sin olycka i kärlevsväg beryktade Wäinämöinen

genom trollkonster tvinga den unge Joukahainen att lofva honom sin syster, men flickan lydde icke. I särdeles högt anseende stodo modern, makan, systern. I Kalevala behandlas qvinnoröfvaren, den onde, trotsige slafven, som icke erfar någon rörelse vid sin moders, sin faders och sin hustrus död, med förakt, han har sårat sjelfva folkets sedliga känsla, i det han satt sig öfver familjebandens lagar. Hustrun var föremål för en aktning, som nästan var ridderlig, och det är denna aktning, som skapar de skönaste stroferna i den finska sången. Och icke blott på diktens område är detta fallet, utan så är förhållandet ännu i dag i det husliga lifvet och i det ärbara förhållande, som råder mellan de olika könen i Finland.

De gamla finnarne voro de första liksom ock de skickligaste jordbrukarne i Norden. Urgammalt och egendomligt för dem var det nomadiserande åkerbruket, d. v. s. förfarandet att till utsädesfält begagna marken efter nedbränd skog eller afbrändt gräs och buskris — först gällde det således att afbränna vegetationen och sedan att så i den med aska gödda jorden! I sådan jordmån mognade det tunnsådda kornet och gaf riklig afkastning. Detta, ur skogshushållningens synpunkt, icke just särdeles ändamålsenliga åkerbruk måste dock, allteftersom befolkningen tillväxte, öfvergifvas och lemna rum för ett mer rationellt; dock är ännu i dag i detta afseende mycket att göra för den flitige finnen, som fortfarande hushållar alltför lättsinnigt med sin skog. Trädgårds- och fruktodling kunde finnen under det hårda arbetet för dagligt bröd blott i en ringa utsträckning idka; biskötseln kände han, om han ock

nu förgätit densamma; i de gamla sångerna nämnes ofta Mehiläinen, den sköna honungsfågeln, som flög öfver nio haf, för att skaffa honung till Pohja-jungfruns bröllopsfest.

Hvarje finsk man var jägare, och sångerna beprisa hans jägarebragder mot björnen, hvars namn man nästan blott med en helig fruktan vågade uttala. Nu liksom fordom uppsöker man, på senhösten när första snön fallit, björnen i hans läger; bössan kommer här, liksom fordom bågen och mången gång spjutet, till användning; och efter det björnen blifvit nedlagd, firas fester, om också icke efter samma måttstock som förr, så dock med icke mindre fröjd och gamman. Finnen är en ypperlig skytt, sällan förfelar han sitt mål, vare sig detta är en fågel i luften eller hans fiendes hjerta. Han är skicklig skidlöpare och kan upphinna vargen; fordom gjorde honom ock de vidsträckta kusterna till fiskare. Det gifves ingen bäck, ingen sjö, intet aldrig så litet vattendrag, der han icke nedsänker sin "katiskan", en af spjälor bildad omhägnad, i hvilken fisken väl kommer in, men icke ut, der han icke utlägger sina ryssjor och andra garn; — att meta tycker han vara tidsödande. I bergshandtering och smidkonst var han af ålder berömd; Ilmarinen hade ju smidt himlahvalfvet tillika med solen och månen af guld och silfver, ett arbete, som ingen guldsmed nuförtiden gör lätt efter. En af de äldsta runorna i Kalevala är den, som handlar om "jernets födelse". Vidtberömda i det gamla norden voro de finska dvergarnes smides-arbeten, deras trollsvärd genomträngde de hårdaste pansar, men från de af dem smidda pansar studsade de tillbaka. Den fin-

ske bonden i åtskilliga trakter af landet förfärdigar ännu i dag, utan någons anvisning, goda bössor, säkert gående ur och vackert gjutna jernsaker. Alla trähusgeråd förfärdigar bonden likaledes sjelf; konsten att väfva och spinna kände finnarne redan tidigt; Kalevala, dikten, som allt förskönar, låter Pohja-jungfrun väfva det skönaste tyg med silfver- och guldspole. För industri i stort fattas finnen den rätta företagsamhetsandan — ty några undantag få vi icke upphöja till regel; tysken förser honom t. ex. med knappar för hans jackor, svensken med allehanda husgeråd, ryssen med knappnålar och broscher för hans sköna. — Finlands handel var länge i det vinningslystna hanseförbundets händer. Öfver Ryssland gick fordom handelsvägen till orienten, och denna handel skapade först Biarmariket och bragte det till blomstring, men föll sedan i Nowgorods händer. Några smulor af denna handel kommo emellertid äfven finnarne till del, och man har på flera ställen i Gamla Finland funnit orientaliska mynt. Mellan Nowgorod och Wisby, österns och vesterns dåvarande stapelplatser, idkades en betydlig handel, och de i Östersjön och Finska viken kryssande handelsflottorna aflade ofta besök vid de finska kusterna, hvarest de i "tavasternas hamn" och andra goda landningsplatser tillbytte sig mot salt allehanda grannlåtssaker och krigsförnödenheter. Häraf låter det sig lätt förklara, att det finska ordet *raka*, hud, tillika betyder penningar. Såsom bekant, begagnas finska skepp i myckenhet af utländska rederier, och hvar annan eller hvar tredje bonde vid kusten bygger skepp. Finnen med sin utomordentligt lugna natur och det tillfälle till ständig öfning han eger,

är liksom skapad till sjöman; men köpmansgeni besitter han icke, han är dertill för trögtänkt. Fordom förstod han blott att begagna sina fartyg till sjöröfveri, och nuförtiden använder han sina strömmar och vattenfall endast till att dermed drifva qvarnar, under det årligen utlandets bomullsspinnerier kosta honom millioner.

Hafvet var ofta skådeplatsen för finnarnes bedrifter, men på hafvet voro esterna deras öfvermän. Finnens sätt att föra krig till lands var, då det gällde för honom att försvara sitt heligaste goda, grymt. Längre retad, hämnades han i vild förbittring på sina fiender såväl i öster som vester. En rysk krönika berättar, att tavasterna en gång nedgjorde alla sina fångar. Gemenligen blef dock den fångne fienden segrarens slaf och behandlades med mildhet. De gamla finnarne, heter det, voro klädda i kyller af elgskinn, och i hjelm af elg-, ren- eller oxklöfvar, hvilka voro fästade öfver hvarandra såsom fjäll, eller af sammanflätad och med fågelskinn betäckt jerntråd. Såsom anfallsvapen begagnade de långa furuspjut, hvilkas spetsar voro jernbeslagna, och hvilka med en slunga kastades med sådan säkerhet och kraft, att de sällan förfelade sin man. Sannolikt ha de äfven begagnat sköldar och uppkastat befästningar af jordvallar. Kalevala talar om pansarskjortor af jern och om stålbälten. Båge, spjut, klubba, svärd och långa dolkar voro hos dem i bruk. Svenskarne förbjödo ungefär i början af femtonde århundradet finska befolkningen att bära dessa vapen, vare sig detta nu härledde sig af fruktan för uppror, eller för att förebygga de ofta blodiga stridigheterna mellan finnarne sjelfva. Men nu upp-

funno finnarne en egen krigskonst mot sina fiender, ryssarne. De gjorde sig lansar af granträ, hvilkas spetsar de härdade i elden och begagnade som kastspjut, de försågo sig med lassos, dem de antingen kastade om ryttaren eller om hans häst och så drogo fienden till sig; de dresserade stora hundar, som höggo hästarne i betslet och gjorde dem skygga, så att de ofta afkastade ryttaren. — Härdad, lugn, muskelstark, är finnen en utomordentligt god soldat, företrädesvis artillerist och skarpskytt. Tillfälle till stridsöfning har han aldrig saknat, veklighet har aldrig förlamat hans arm. Vi ha redan talat om gränskrigen; Tyskland känner hans fältrop sedan den tid, då den store Gustaf Adolf sände honom att tillkämpa sig segern der, hvarest alla andra ryggade tillbaka för sådant såsom för något halft omöjligt.

Mellan finnarnes *seder* fordomdags och nu förfinnes en likhet, som väl genom högre bildning och välstånd i flera hänseenden blifvit försvagad, men ingalunda alldeles utplånad. Finnarnes dagliga lif har till sina grunddrag förblifvit detsamma. Belåten med ringa kost arbetar han om sommaren med utröttlig uthållighet mången gång aderton timmar efter hvarandra, och denna långa arbetstid fortfar han med till sent in på hösten, särdeles i de trakter, der man undan för undan uttröskar den bergade grödan. Vintertiden sofver han mer, alldeles såsom den natur, som omgifver honom. Badet — och det ges ingen koja så liten, att den ej har sin badstuga — är finnens käraste vederqvickelse, hans bästa aftonnöje och hans viktigaste läkemedel. Der bränvin och bad icke hjelpa, der står döden för dörren. Baden äro af högst enkel beskaffenhet och inrättade

i ett särskildt för ändamålet bygdt hus. En af ohuggen gråsten byggd ugn upphettas ganska starkt; när elden är utbrunnen och röken afstannat, begjutes denna ugn med några ämbar vatten, och i de härigenom utvecklade ångorna lägger sig finnen på ett af de bräden, som äro anbragta öfver ugnen och på olika höjd från densamma, och bestämmes hans val dervid af den olika värmegrad, som han önskar. Här piskas den badande med björkris öfver hela kroppen. Efter att ha blifvit tillräckligt slagen och upphettad, ingnides nu hela kroppen med såpa och öfvergjutes, när denna operation grundligt blifvit utförd, med några ämbar kallt vatten, för att sålunda bli afsköld och afkyld. Minst en gång i veckan tar finnen ett sådant bad. Åtskilligt vid denna badning är icke utan intresse, emedan det lemnar prof på såväl den naivitet, som råder i umgänget de båda könen emellan, som på finnarnes märkvärdigt härdade natur. Liksom i den gamle Homeri tider betjenas de badande städse af qvinnor, antingen af husmodern eller hennes pigor, ja ganska ofta befinna sig drängar och flickor, bröder och systrar samtidigt i badet, utan att man deri ser något osedligt eller anstötligt. Så ha förfädren gjort, och så gör det lefvande släktet äfven, utan att dervid tänka något illa. När badet är öfverståndet, begifva sig männen ganska ogeneradt ut i fria luften, sätta sig der alldeles nakna, för att ännu bättre afkyla sig och förblifva ofta timtals sittande på detta sätt, till och med i vintern, ehuru då icke så länge. Det erbjuder en ganska komisk anblick, när man någon afton färdas förbi ett hus med en sådan rad nakna karlar utanför. Härdad blir finnen för öfrigt ända

från barndomen, ty de små barnen springa vanligtvis omkring i blotta skjortan, särdeles gossarne, och tillochmed på vintern springa de på det viset ut i snön. Följden är, att i Finland ganska många barn dö, men de, som blifva vid lif, äro också riktigt härdade.

Ingen finne försakar gerna tobak; han röker ur ler- eller porslinshufvud med korta läderrör. — Kaffe-pannan, för femtio år sedan ännu en lyxartikel till-ochmed i städerna, finner man nu i den eländigaste koja, och männen försätta kaffet med bränvin. I alla tider har nordboen varit en älskare af starka drycker, och det skall näppeligen lyckas någon nykterhetsförening att utrota denna passion, som der är lika gammal som kölden. "*Häitä suoda*", bröllopsdrickning, är en gammal talfigur, och i sjelfva verket dracks också icke litet vid festliga tillfällen. Visserligen nöjde man sig dåförtiden med öl, men detsamma var brygdt med sådan godhet och styrka, att konung Johan III årligen tog flera fat från Finland för sin taffel.

Fäster man sig vid den skildring Tacitus lem-nar af finnarnes *folkdräkt*, så skulle dessa ha gått klädda ungefär såsom Robinson Cruse, d. v. s. i djurs-hudar från topp till tå. Men utom det, att det vill synas som hade den berömde romaren beskrifvit lapparne och icke finnarne, så betyga flera af de gamla runorna på det bestämdaste, att finnarne varit klädda i ylletyg, liknande, såsom det heter, "sko-gen i rimfrost". Ännu i dag är männens national-dräkt i några trakter af Karelen och Gamla Finland den långa hvita frisrocken, de korta knäbyxorna och den urgamla tätt åtsittande *pitnilkan* eller *patalokki*,

d. ä. toppmössa, en af sex olikfärgade, kilformiga yllebitar sammansatt hufvudbonad; men liksom densamma allt mer och mer ersättes af andra mössor och hattar, så är den hvita frisrocken gränad så att säga af ålder, och äfven den blå färgen har blifvit mycket omtyckt. Väst och jacka brukas i alla färger, den röda är, hvad västen beträffar, mycket omtyckt, såsom öfverhufvud finnarne, i likhet med alla den höga nordens folk, ha en förkärlek för rödt och gerna i denna färg garnera sina dräfter. Knäbyxorna ha i sednare tider visat en betänklig benägenhet att växa ut på längden; den fordna brokiga gördeln har likaledes i de flesta trakter lemnat rum för ett enkelt läderbälte med messingsspännen och en eller två dervid hängande knifvar i sina skidor. Fullkomligt nationella egendomligheter äro de tre sakerna, *puukko*, täljknifven; pjeksorna, de mjukaste och beqvämaste fotbeklädnader som finnas, äfvensom *mekko*, linneblusen, som visserligen gör anspråk på att vara hvit, men högst sällan är det i verkligheten. Fårpelsen skyddar vintertiden såväl man som qvinna. Rörande finnens mössa, böra vi ännu tillägga, att densamma, då dess egare är vid godt lynne, alltid sitter rätt på hufvudet; men sitter den snedt eller, såsom man säger, på ena örat, så är detta ett ofelbart tecken till, icke att dess egare, såsom det i Tyskland är fallet, är lustig och vid goda vätskor eller tillochmed litet påstruken, utan att han är vid utomordentligt dåligt lynne. Oafsedt klädseln bland stadsinvånarne och deras efterapare på landsbygden, är finnens yttre temligen enkelt och allvarligt. Annorlunda förhåller det sig med de finska qvinnorna. Kalevala lemnar en stor mängd beskrif-

ningar på de finska skönheternas präktiga klädsel. Joukahainens syster hade fyra klädkistor, och i den bästa af dem lågo sex gyllene bälten och sju blåa kjortlar; hon bar silfverprydnader i håret, blå band och guldspännen i pannan, perlband om halsen, ett silfverkors på bröstet och guldringar på fingrarne. Ilmarinens fästmö hade dessutom guldörhängen. — Sången är, såsom man ser, icke njugg på skatter, och det måste anmärkas, att karelen, som diktat densamma, har en större svaghet för det lysande än de öfriga bland hans landsmän, men ock att han har mer smak än dessa. Det brokiga och lysande sticker den finska qvinnan i ögonen, och särdeles på landet måste den, som icke har råd att ha perlor och guld, åtminstone ståta med messing och glas. Gemenligen fläta finskorna sitt hår och binda upp det med kulörta band; de unga flickorna ha dock helt enkelt ett smalt svart eller rödt band om det blonda håret, som antingen är kortklippt eller nedhänger fritt öfver nacken. På några orter brukar flickan efter konfirmationen uppstryka håret på ett sätt, som snarare misskläder än kläder, men i allmänhet behålla flickorna det lilla bandet om de fritt hängande lockarne och visa sig städse med obetäckt hufvud. De gifta qvinnorna ha deremot städse hufvudet betäckt. Sidenhufvor voro fordom mycket allmänna, numera viras vid högtidliga tillfällen en sidenhalsduk, ofta af skrikande färger, om hufvudet. En kort jacka af kamlot eller kattun eller ock af bättre tyg, under densamma ett tätt åtsittande lifstykke samt en yllekjortel med röda, blå eller gröna ränder fulländar kostymen, som i några trakter är lika nätt och behaglig, som på andra smaklös. An-

blicken af den på sommarsöndagen från kyrkan återvändande skaran är så brokig och pittoresk, som man gerna kan önska sig.

Seder och bruk vexla eller förändra sig under tidernas lopp, lekar och fester antaga nya former, mycket, som fordom var allmänt, träffar man numera blott tillfälligtvis i aflägsna trakter. Bland de seder, hvilka äro såväl urgamla som ännu alltjemt rådande, är den att fria genom en förespråkare. I den femtonde runan af Kalevala tillägges en sådan ett ganska högt anseende. Vid bröllop, då man vanligen äter och dricker omåttligt, dansas äfven; detta egde dock fordom icke rum; att dansa efter de sjungna folkmelodierna är en skandinavisk, icke en finsk sed; men finnarne, liksom alla andra flegmatiska naturer, dansa nu, när de en gång börja, med besked, ofta tre dagar och tre nätter i en sträcka. Julhögtiden har, såsom i de äkta svenska trakterna, sitt med halm beströdda stugugolf, hvori män och qvinnor mäta sina krafter och företaga sig allehanda andra tidsfördrif; på första helgdagsmorgonen far man till kyrkan och söker dervid köra i kapp hvarandra, men på julaftonen, innan menniskorna börja sina lekar och måltider, uppresas ute på gårdarne långa stänger, på hvilka sädeskärfvar blifvit bundna för fåglarnes räkning. Midsommaren har öfverallt sina sirligt smyckade majstänger, sina konstgjorda löfsalar, och natten före densamma lysa i hela södra och mellersta Finland från hvarje höjd, hvarje berg vidt och bredt otaliga eldar, en skön anblick i den stilla klara natten med sin fina sommargrönska. — De döda begrofvos sannolikt fordom på samma sätt som hos esterna; Kalevala säger blott, att den döda

nedbäddades i jorden. Begrafningarne försiggå numera utan någon synnerlig ståt; granriset spelar dervid en roll, betydelsefull nog, i det detsamma icke blott utbreder den friska grönskan öfver föruttnelsen, utan äfven genom den friska skogsdoften söker förhemliga det förskräckliga. Sorgdräkten är densamma som den vanliga helgdagsdräkten, dock utan några i ögonen fallande brokiga färger, mestadels emellertid grå eller blå, qvinnorna begagna svarta jackor och kjortlar och en hvit linneduk på hufvudet.

Hvarje naturreligion har helt enkelt sitt ursprung i fruktan. Åskans majestätiska buller, blixstens klara ljus, som ingen kan undgå, förer helt naturligt tanken på människans litenhet och tillvaron af högre väsen, som äro mäktigare än hon; tvifvelsutan har sålunda t. ex. namnet på den finska guden eller Jumala uppstått af ordet jumaukset, hvilket betyder åskdunder. Af den omständigheten, att namnet Jumala återfinnes hos alla folk af finskt ursprung, har man velat draga den slutsatsen, att finnarne före tiden för deras kringspredning haft en föreställning om tillvaron af en enda gud, hvilken föreställning då skulle under tidernas lopp ha gått förlorad; men om ock detta varit fallet, så har sagda föreställning varit af en ganska sinlig beskaffenhet. Finnarnes Jumala var ett osynligt väsen, som lefde i molnskyarne och derifrån utsände ljungelden, reglerade väderleken och skapade årstiderna; himmelen (*taivas*) var, enligt deras åsigt, en vidlyftig byggnad, hvori guden sökte sin nattliga hvila, då solen gick ner; solen hette *päivä*, härledt från ordet *pää*, d. ä. hufvud, alltså: Guds hufvud. Om det någon gång icke

behagade Jumala att stiga upp om morgnarne, så sken också solen icke.

Men forntidens finne var en grundlig människa; han nöjde sig icke med att betrakta verlden, han ville äfven lära känna dess ursprung. Häri hade han tvänne olika meningar. Den ena, barnslig och på visst sätt storartad, låter, såsom vi redan förut nämnt, Wäinämöinen bilda verlden af ett ägg (sid. 49), här är, sällsamt nog, den så berömda cell-läran och det bekanta *omne vivum ex ovo* genomförd i största skala — men låter på samma gång lapparne, örnen, jern, trä, både och pil m. m. finnas till före skapelsen, hvarför ock idén om verldsägget synes vara en främmande, utifrån hemtad tanke. Den andra myten är mer oförfalskadt finsk; densamma låter naturens dotter (*Tuonen tytöt, luonottaret, äfven imetten emät, grundelementens moder*) vara verldens grundläggerska, en föreställning, som framträder på flera ställen i Kalevala, nämligen öfverallt der qvinliga varelser omnämnas. Grundelementen, en formlös massa, liksom kaos, funnos sålunda till från början, och ur desamma uppstodo de med skapande krafter begåfvade andarne, som nu skapade allt. Denna åsigt är egendomlig nog, ty den visar egentligen spillrorna efter en styckad verld och efter en likaledes styckad Gud. Båda äro sönderfallna i stycken: verlden i en mängd delar, af hvilka hvar och en har sin *synti*, d. ä. sitt sjelfständiga ursprung, Gud i en mängd väsen, som vid första anblicken skulle kunna tagas för blotta Guds medhjelpare, men hvilka vid nogare betraktande framstå och visa sig såsom personifierade naturkrafter, för hvilka återigen det väsen, som är satt på samma gång i och

öfver naturen — Jumala —, helt och hållet träder tillbaka i skuggan. I Jumalas ställe trädde nu Ukko, blixstens och åskans handhafvare, en afsatt gud, och vid sidan af honom en hel skara andra sådana gudar och skyddsandar (*haltiat*), skogsgudar, hafsgudar, kärlekens gudinna (Sukkamieli), skrattgudar, hämnandar m. fl., sommarens döttrar, vinterns döttrar, dödsjungfrurna o. s. v. Piru och Perkele, med hvilka namn finnen nu betecknar djefvulen, ha sannolikt varit gamla gudar. Dessa väsen voro, i folkets föreställningar, ännu inga egentliga gudar; de voro ofria och bundna vid sina naturföremål. Skogsgudarne lemnade aldrig skogens skuggor; hafsnymferna kammade sitt långa hår, och syntes aldrig till vid kusten. När fördenskull någon af mytens under omstrålad gestalt uppträder sjelfständigt handlande, alltså icke bunden vid ett naturföremål, erkänner sagan ej densamma för en gud, hur stor, hur gudalik än dess makt må vara. Hvarken Wäinämöinen eller Lemminkainen eller Ilmarinen, hvilka utförde förvånansvärda saker, och redan existerade vid verdens skapelse och voro liksom vittnen till detta verk, ha rang af finska gudar, om än folktron, hvad vishet och makt beträffar, ställde dem i jemnbredd med gudarne.

Sagda gudalika makt förlänade trolldoms-vishet. Efter det gudomen på sådant sätt sönderfallit i nämnda skara af naturväsen (*haltiat*), hvilkas välde icke sträckte sig utöfver de naturföremål, vid hvilka de voro bundna, uppreste sig i finnens barm den stolta menniskoanden och försökte beherrska verden genom ordet, ty ordet var all visdoms källa. Men ordet var på samma gång det föremål, som det be-

tecknade, och därför var det af gudomligt ursprung, kunde icke tänkas af menniskorna, utan måste läras af förfädren, som åter fått det af gudarne. Vis och mäktig var blott den, som visste mäktiga ord, med tillhjälp af desamma förmådde han skapa, så snart han blott utsade det föremåls namn, som han ville skapa, liksom ock att besvärja allt ondt såväl inom som utom honom. Men den skapande kraften, hvaraf en högre grad bildade en sida af den finska trolldomskonsten och liksom för hvarje särskildt fall erfordrade ett gudomligt biinflytande, förekommer blott i den äldsta sagodikten, och äfven der icke alltid ren. Redan Wäinämöinen begagnar furuträ, för att skapa sig en båt, och en bit fnöske för att bilda en holme i sjön. Ordets gudomliga makt är redan för-ringad, så snart besvärjelsen för trollkarlen börjar utgöra sjelfva klämman och hufvudsaken.

Det onda var i finnarnes ögon icke ett begrepp, utan ett lefvande, organiskt väsen, i tjänst hos mörkrets makter, hvilkas skändligheter det utförde, såsom tjenaren lyder sin herres befallningar. Derigenom, att trollkarlen eller magiern uttalar det ondas eller det dåligas ursprung och på sådant sätt blot-tar dess afskyväckande gestalt, blir trollkarlen (*tietäjä* = den vetande, *lathia* = skaparen, *lumojä* = trollkarlen etc.) den onda öfvermäktig och befaller honom nu i sista delen af trollsången att aflägsna sig och icke fåfängt uppresa sig mot hans makt. Under detta allt har nu vreden deröfver, att det onda öfverhufvud något skall kunna förmå öfver en så upphöjd varelse som menniskan, till den grad upprört trollkarlen, att han faller i denna magnetiska sömn, som förekommer hos flera vilda folkslag,

och hvilken hos finnarne kallas *alla haltloisaan*, d. ä. "vara hos sin skyddsande", eller ock *knalla*, d. ä. bortdö. Hvarken jern eller eld eller våld förmå då utöfva den ringaste verkan på honom, hans själ, heter det, har flyktat till aflägsna orter, för att skaffa sig kännedom om hemlighetsfulla saker, och från hans läppar ljuda obegripliga ord.

Den egendomligheten hos den finska trolldomskonsten, att densamma gick ut på att bevisa meniskornas öfvermakt öfver de onda väsendena, gjorde, att den tidigt öfvergick till ett slags läkarekonst, och dervid har den ock i allmänhet stannat. Icke sällan försöka elaka menniskor att tillfoga sina fiender ondt, såsom t. ex. sjukdom, och hvarför skulle man icke framkalla samma väsen, som man med ord förmenar sig kunna besvärja och fördrifva? Tillrättaskaffning af stulna saker är likaledes något, hvarmed skickliga trollkarlar befatta sig; man trollar lycka öfver åker, hus och hem; på fullt allvar spår man i bränvin och kaffe, men den största ära, såsom ock den största förtjenst, gifver sjukdomars bortbesvärjande. Konsten utöfvas af både manliga och qvinliga personer, hemlighålles och går i arf på medlemmarne af vissa familjer. När några andra vilja lära sig trollrunorna, så händer väl, att man villfar denna deras begäran, men då utesluter man tre ord, hvarigenom runan (sången) förlorar sin kraft. Vid hvarje besvärjning måste först utrönas, om det onda är ett eget, d. v. s. härrör af högre makter (*jumalan tauti, oma tauti*), eller är en genom fienders förräderi uppkommen sjukdom (*paneuta tauti*). I första fallet är all mensklig konst förgäfvad. En *paneuta tauti* deremot går det an att besvärja genom

läsning (*luwat*). Vid plågsamma sjukdomar läses *kipusanat*, d. ä. plågoanden, genom hvilken smärtorna bli förjagade till *Kipuvuori*, plågornas berg, ty "stenen gråter icke under plågor, berget klagat icke i smärta", säger skalden medlidsamt. Stundom tilläggas *alkusanat* (begynnelseord) och i den högsta nöden *hütä-sanat* (nödord), hvilka uttalades med mystiska förberedelser, vildt grinande och hotande åtbörder. De kraftiga hotelseorden efterföljdes af böner i mildare ton. Till Mehiläinen (biet) ställdes den bönen att flyga öfver nio haf efter läkemedel åt den sjuka, den gamle Wäinämöinen och andra gudar och skyddsandar anropades om hjälp. Kurmetoden var och är olika. Gemenligen blir den sjuka i nattens mörker nedförd i den upphettade badstugan. Ljudlöst öppnar sig dörren på de smorda gångjern, tak, väggar, golf äro sorgfälligt rengjorda med viskor af buskar, som vuxit på en namnlös äng, i golfvet är en pil nedstucken; öfver badvattnet och risviskan läsas mystiska ord. Derefter anställas noggranna forskningar för utrönande af det ondas ursprung, som, då närmare detaljer fattas, sökes i alla fyra elementen. Vill t. ex. *toihtian* hela ett bränn-sår, så är det icke tillräckligt att veta att elden har förorsakat det onda, utan han måste nödvändigt veta, hvarifrån och hur den första elden uppstått. Har någon skurit sig på ett skarpt jern, så måste trollkarlen ha reda på ursprunget till det aldräfst-jernet, d. ä. han måste veta, från hvilken jerngrufva detsamma härstammar. Så ock i fråga om alla skadliga djur; *toihtian* måste, om han vill göra desamma oskadliga eller bota den skada de förör-

sakat, icke allenast noga utforska deras ursprung, utan äfven deras vistelseort, deras egenskaper, deras yttre o. s. v. Understundom befrågas andarne nat-tetid på kyrkogården eller tillochmed i kyrkan om sjukdomens ursprung. Är detta allt till en början utrönt, så uppmanas sjukdomen eller det onda att begifva sig till de yttersta bottenlösa träsken i nor-den. Stundom hållas de fyra elementen i ett säll och utskakas öfver den sjuka, som ligger på bad-stugans golf. De olika sjukdomarne botas på olika sätt, utslag t. ex. derigenom, att man på ängen af-skär tre små törnroskäppar, beder och läser öfver desamma, trycker dem på de sjuka ställena, och derpå, under mycket spottande, med venstra hälen nedtrycker dem i jorden, noggrannt på det ställe, hvarifrån de blifvit tagna. Några *toihtias* låta den sjuka bada i en flod, som har sitt lopp mot norr, eller dricka ur densamma och bortkasta det dervid begagnade kärlet öfver venstra axeln. Andra låta honom midsommarnatten rulla sig i daggen på kyrko-gården, eller om morgonen gå tre eller nio gånger i rigtning mot solen omkring en kyrka, några blåsa eller spotta på de sjuka ställena o. s. v. Äfven yttre läkemedel användas af *toihtias*, tillochmed när pa-tienten är frånvarande eller bor på en annan ort, blott fordras dervid, att de ha i sina händer ett klädesplagg eller något annat den sjuka tillhörigt föremål.

Forntidens trolldomsvishet eller magi har under tidernas lopp öfvergått i en mängd vidskepliga bruk, som ännu den dag som är förefinnas, särdeles i det inre af landet, och det ligger en stor klyfta mellan dessa bruk och de gamle finnarnes höga trolldoms-

vishet; en klyfta, som kristendomen, åtminstone den protestantiska, icke förmår fylla. Gossen, som kastar en kopparslant i källan, husmodern, som ofta uttalar hemlighetsfulla ord, då kreaturen om våren för första gången släppas på bete, tänka ej derpå, att denna frikostighet och dessa ord i forntiden voro offer och bön, eller med andra ord gudstjenst, och dock skall finnen alltid, trots all upplysning, bibehålla en afgjord böjelse för den mörka, magiska sidan af lifvet, en böjelse, som är djupt rotad i nationalkarakteren och utan hvilken denna skulle vara i saknad af ett viktigt moment.

Alla folk älska mer eller mindre musikens väl-ljud, sångens behag och diktens bilder, detta heliga språk, hvarpå människohjertat bättre uttalar sin smärta och sin glädje än med de ord, som förstån-det bildar för det dagliga lifvets behof. En skilnad förefinnes emellertid deruti, att några folk företrä-desvis älska sångens välljud, det egentligt musikali-ska, under det andra åter känna sig mer dragna till poesiens sinnrika tankar. Finnen älskar musik så högt som någonsin något annat folk; men han är bland de människor, som föredraga ordet framför musiken. Hans sånger, särdeles de äldre, utmärka sig för en förvånansvärd rikedom på andrika idéer, behagliga vändningar och fint nyanserade uttryck för människohjertats smärta och glädje, men de äro tem-ligen melodifattiga. Den gamla, i två strofer delade, runamelodien är ganska enkel, går i g-moll och går icke högre än d, icke lägre än f^{is}, rör sig sålunda inom ett omfång af fem och en half toner, motsva-rande den femsträngade kantelens tonomfång. De ofta sköna och innerliga inhemska melodier, som nu

klinga från folkets läppar, förskrifva sig från en sednare tid, men tillochmed i dessa upptäcker man, vid jemförelse med svenska och andra folkmelodier, en angenäm enkelhet, i viss mån en välljudets enkelhet, som tilltalar hjertat. En märkbar skilnad eger rum mellan de melodier, som uppstått vid hafskusterna, och dem, som blifvit skapade i det inre landet bland dess skogar och sjöar; de förra ega ännu något af vågornas brusande, under det de sednare, uppspirade ur skogslifvets ensamhet, liksom förråda naturens hjerta vid en skogomkransad insjös spegelblanka strand.

Betraktar man det, som i finska sången utgör hufvudsak, nämligen ordet, så finner man jemte spår eller ansatser till dramatiskt skaldskap, såsom t. ex. i den 28:e runan af Kalevala och i flera bröllopsvisor, fyra diktarter. Den äldsta torde vara *lothioruno* (trollsången). *Saulu-runo* (den lyriska sången) och *kerthoma-runo* (den episka sången) äro nästan lika så gamla, men i nyare tider existerar den sistnämnda nästan blott såsom en tradition från forna dagar, medan den lyriska sången här såsom öfverallt utgör det naturliga uttrycket för hjertats känslor. *Virsi-runo* (den didaktiska, undervisande sången) har först i sednare tider afskilt sig från de båda förenämnda, af hvilka den fordom ofta utgjorde en beståndsdel; dess prosaiska form, alltid den riktiga för en framställning, i hvilken det förståndiga elementet är förherrskande, återfinnes i de öfverallt i Finland brukliga och talrika ordspråk (*sana-laskut*), med hvilka finnen ofta på det mest träffande och sinnrika sätt kryddar sitt dagliga tal.

Vid runans (sångens) sjungande tillgick af ålder på följande sätt: Voro två runsångare tillstädes, såsom bruket är vid högtidliga tillfällen, så satte sig desamma antingen midt emot eller bredvid hvarandra, räckte hvarandra händerna och började derpå sjunga. Bådas kroppar äro, under det de sjunga, i en vaggande rörelse, så att det ser ut som droge den ene den andre ömsevis till sig. Den ene sjunger först ensam en runstrof, vid hvars sista takt den andre faller in och helt enkelt upprepar samma strof, och så fortgår det ända till slutet. Detta uppreparande lemnar den förste nödig tid att öfvertänka hvad han vidare ville i sången förmåla. I Karelen är detta gamla bruk ännu rådande, liksom ock öfverhufvud de gamla sångerna företrädesvis återfinnas i Karelen.

Det gifves en finsk saga, som låter en sångvän begifva sig till en berömd skaldinna och bedja henne lära honom att sjunga. Men sångerskan svarar honom: Det förmår jag icke; men begif dig ensam och allena ut i skogen och vildmarken, inneslut ett bekymmer i ditt hjerta, och sången skall då af sig sjelf flyta från dina läppar. — Och så är det; i den finska sången är öfverallt ränningen spunnen af bekymmer och trånad, om ock inslaget omvexlar. Ensamhet och vemod är en genomgående prägel hos densamma. Långt skilda från hvarandra genom skog och vildmark umgingos ynglingen och jungfrun med hela naturen på ett sådant sätt, att de tillade nästan hvarje föremål ande och lif, sinnelag och språk, och så uppstodo sånger af rörande mildhet och hög enkelhet. Sjelfva myten, som låter den första harpan gå förlorad i hafvet, framställer åter en annan, vida

skönare, gjord af en klagande björk och med strängar af en trånande jungfrus lockar. Det finns emellertid äfven sånger af en gladare färgton, ja tillochmed af skämtsamt innehåll, och dessa ha åter för sin tillkomst att tacka den finska karakterens starkt utpräglade benägenhet för satir och ironi. Spott och spe ha, trots den finska karakterens allvar, kanske i intet annat språk så träffande uttryck och så skarpa ord som i det finska. Såväl i dagligt tal som i visan besitter finnen en alldeles märkvärdig förmåga att gissla dårskapen och lasten, men hans satir mildras åter på det skönaste vis af en godmodighet, som ryggar tillbaka för att drifva gäck med eller förlöjligen det goda eller sådant, som blott är att tillskrifva menskelig svaghet.

Tvänne egendomligheter utmärka för öfrigt den finska sången; den första är alliterationen eller bokstafsrimmet, så inrättadt nämligen, att orden i samma vers börja icke blott med samma konsonant, något som i den fornnordiska poesien ofta är fallet, utan äfven alltsomoftast med samma derpå följande vokal. Slutrimmet är något nytt i finskan, men äfven här angenämt för örat. Den andra egendomligheten är parallelismen eller, så att säga, meningsrimmet, ett uttryckssätt, som äfven förefinnes i den österländska poesien och består deri, att innehållet af en vers med andra och starkare ord upprepas af den efterföljande.

Fordom klingade sången öfver hela Suomiland, men för närvarande kan den verkligen till någon del sägas ha dragit sig tillbaka i det inre och till de östra trakterna. Hvarje menniskoålder, från barnet till gubben, har derstädes sin för honom egendom-

liga sångcykel. Men det var verkligen hög tid att samla och nedskrifva dessa sånger, och de män, som detta gjort och derigenom åt det nuvarande Finland räddat och bevarat dess forntid, ha åt sig upprest en evig minnesvård i folkets hjertan.

Finnens karakter, hans sinnelag, utmärker sig för en djupt inåtvänd, begrundande rigtning. Den lugnt betraktande blicken på verlden är honom egen. Af allt vetande tycker han bäst om det, som erbjuder honom det rikaste fältet för eftertanken. Religionens lärosatser äro städse föremål för hans begrundande, och af vetenskaperna tyckes det som gåfve han företrädet åt de matematiska och historiska. Icke sällan förleder honom detta begrundande sinne till spetsfundigheter, på samma gång han ock derigenom, när det gäller ett praktiskt företag, blir obeslutsam, vankelmodig och en anhängare af den gamla slentrianen. Ett bevis för finnsens långsamhet ligger i det högst löjligen bruket, att han, då någon helsar på honom, icke helsar tillbaka förrän han kommit ett långt stycke förbi. Ombetror man honom någon angelägenhet, hvarmed det är brådtom, så må man icke, trots alla uppmaningar, vänta något raskt beslut å hans sida; först måste handen efter gammal vana föras bakom örat, och detta upprepade gånger, derpå får han lof att fundera ännu en stund, kanske stoppar han ock dervid i all maklighet sin korta tobakspipa, och först därefter skrider han lugnt och betänksamt till verket. Finnen låter länge och utan att yttra någon ovilja förolämpa sig, alldeles såsom han fördrager mödor och bördor, men en gång drifven till vrede, hämnas han på ett eftertryckligt sätt. Här kan vara stället

att påminna om den ganska betecknande anekdoten om den engelske boxaren, som utmanade den finske matrosen. En lång stund fördrog denne med största kallblodighet boxarens puts, men slutligen tyckte han dock att leken gick för långt, han spottade i näfven, hemtade andan och gaf engelsmannen med tryggt allvar en sådan örfil, att densamme ögonblickligen störtade medvetslös till marken.

Med den finska trögheten äro emellertid, jemte den beryktade envisheten, ganska mycken ärlighet, trohjertenhet och seg kraft förbundna, och dessa egenskaper förvärfva finnen öfverallt aktning, så snart man blott närmare lär känna honom. Uthållighet, tålmod, sjelfuppooffring och alla de goda egenskaper, som äro egna för ett mera passivt lynne, har finnen i hög grad, och tillochmed det slutna yttre, som han gemenligen i början visar främlingen, försvinner vid ett långvarigare umgänge och lemnar rum för frytlighet och vänlig öppenhet.

Sådan är finnen, och man må väl säga att hans öde så bildat honom. Han har måhända fordom varit annorlunda, men hans flerhundraåriga vistelse i den höga nordens vildmarker har hos honom utbildat den karakterens slutenhet, det flegmatiska lugn, den sega viljekraft, det inåtvända, djupt begrundande allvar, som utmärker honom. Främlingarnes öfvermakt, som beröfvade honom land och sjelfständighet, förlänade hans sånger denna gäckande satir — den undertrycktes vanliga hämnd mot eröfraren — men svenskarnes mildare herravälde betog hans satir den bitterhet och hatfulla skärpa, som det tyska herraväldet uppväckte bland esterna. I grannskapet af den eviga snön, i menniskotomma skogar, vid de

ödsliga sjöstränderna, der skrattar man sällan, och likaså sällan sjunger man der glada sånger och prisar lifvets lust och glädje; — men att älska, arbeta, umbära, lida, det förmår man der, och i dessa ord ligger det finska folkets öde under en lång följd af århundraden beskrifvet.

Å andra sidan är ock finnen sjelf skuld till sin belägenhet. I hans karakter bor så mycken kärlek till lugnet och så mycken saktfärdighet, att han lättare än andra folk dukat under för främmande eröfrares vilda angrepp. Så tapper han än är, när det gäller att försvara den husliga härden, så stor motvilja har han att uppträda som angripare, och fienden har på detta sätt städse vuxit honom öfver hufvudet. Han har blifvit jagad ur det ena landet till det andra, och då han slutligen slog sig ned bakom berg och skog och man lät honom behålla detta land, förlorade han återigen dess kuststräckor. Dock, lika lätt som man tog ifrån honom hans land, lika svår var eröfringen af hans inre verld. Här hade han ej att kämpa mot öfverrumplingar, utan kristendomens, svenskhetens kamp mot det ursprungligt finska varade ett halft årtusende, och intet, om ej måhända judarnes, exempel är att förlikna med den sega motståndskraft, hvarmed finnen här fot för fot försvarade sin sjelfständighet. I denna långa kamp — ty såsom en oafslätlig kamp, på samma gång kroppslig och andlig, är hela tiden för det svenska herraväldet från 1157 till 1809 att anse — har finnen mognat till hvad han är, och från en inre synpunkt betraktad, erbjuder sagda kamp ett stort intresse. En genomförd skildring deraf kan här icke lemnas. Men ett kapitel om svenskarne i Finland

hör icke desto mindre hit, bilden af finnarne skulle det förutan vara ofullständig; och de många förvecklingarne i svenskarnes och finnarnes sammanlefnad måste ock då till hufvuddragen innehålla hvad man en lång tid kallade Finlands historia.

Hvad invånarne i det inre af Finland beträffar, så torde ännu följande utdrag ur en skildring af den frejdade finske skalden Runeberg här finna plats:

Enkelt såsom den natur, som omgifver honom, är finnens lefnadssätt i det inre landet. Sådan som badstugan, hans enda lyx, är, sådant är ock, hvad färg och bekvämlighet beträffar — blott med den skilnad att rummet är större — pörtet, som han bebor. Det inre af detsamma erbjuder främlingen en öfverraskande anblick. Väggar och golf, sammanfogade af oformliga furustammar och plankor, äro kolsvarta, de förra af rök, de sednare af allt som här under åratal aldrig blifvit bortsoptadt eller afskuradt. Taket är sällan att skåda; det döljer sig ofvanom ett rökmoln, som, likt en svartgrå baldakin, hänger sju eller åtta fot öfver marken och visserligen kastar skuggor, men icke är besvärande. Då och då genombryter en solstråle, som dagen insänder genom det vida rökfånget, detta moln, och någon gång, ehuru sällan, inblickar äfven en stjerna. Fönster finnas icke, endast luckor, som efter behof och behag öppnas och stängas. För att rätt kunna fatta det egendomliga i detta boningsrum, måste man se det en vinterafton. Eldstaden, rummets helgedom, hvars stil och arkitektur Erinra om de gamla milstolparne, framträder då i sin fulla förklaring. En oerhörd barrvedsbrasa flammar här och kastar ett bländande sken öfver stugan, som dessutom är

upplyst af flammande torrvedsstickor, som här sitta instuckna i väggsprickorna, der stå för sig sjelfva på golfvet i enkom dertill bestämda klotsar. I detta ljusskimmer hvilar eller rör sig gemenligen en mängd menniskor. Qvinnorna sitta och spinna vid spinnrocken eller äro sysselsatta vid baktråget eller kokgrytan, männen förfärdiga korgar, slädar, snöskidor eller dylikt. Tiggare och "inneboare" sträcka sig makligt vid elden, och den stående artikeln i hyd-dans hushållsbehof, torrvedsstickorna, ombesörjas af någon gammal man, som med lugnt och säkert handgrepp klyfver de tunna stickorna i ännu tunnare skifvor. Barnskaran håller sig gemenligen på den eldstaden omgifvande stenbeläggningen, och väsnas och skriker här i bästa endrägt i kapp med syrsorna; vid det långa tråget i närheten af ingången vederqvicker sig hästen och förnöjer sig åt hackelsen, värmen och sällskapet, under det tuppen, såvida han icke redan begifvit sig till hvila, omgifven af sin familj, aflägger besök hos sina gynnare i hvarje vrå af rummet och öfverallt är hemmastadd. Så visar sig, med flera eller färre afvikelser, ett finskt "pört" om vinteraftonen. Men om någon föreställer sig att allt slags trefnad är bannlyst från en sådan bostad, så misstager han sig; icke allenast de infödda, utan äfven den, som uppväxt under helt andra förhållanden, kan finna sig väl i densamma. Luften i hyd-dan hålles genom den oupphörliga eldningen och det ständiga luftdraget ren och frisk; hvad som skulle kunna vara anstötligt för ögat är omsorgsfullt aflägsnadt, och god ordning råder öfverallt. Det svarta golfvet upphör att synas smutsigt, så snart det icke mer har att uppvisa något skimmer af ursprunglig

renhet; man tror sig stå på marken och icke på nedsudlade bräder, och här gör sig det egendomliga draget i menniskonaturen gällande, att den fördrager mindre snygghet, så snart denna icke står i skarp motsägelse till förhandenvarande ansatser till någon större renlighet. Den finske bonden i det inre af landet lefver icke i en illa efterapad förfining, han bivuakerar i skogsstepperna och frågar icke efter, när han ur vinterkylan stiger intill den varma, gästvänliga härden, om den plats, som skyddande omgifver honom, är svart eller hvit, om golfvet, hvarpå han står, är afsopadt eller ej.

Såsom en del af befolkningen i ett finskt pört nämnde vi tiggare och "inneboare". Båda äro så regelmessiga och betydande medlemmar af hushållet, att vi något närmare måste betrakta dem. "Inneboaren" är finnens andra svala. Liksom denna, fordrar äfven han plats för sig och de sina under bondens tak, får äfven såsom denna en sådan och lefver såsom den af hvad dagen bringar. Den godtgörelse, han lemnar, består mestadels och bestämdast deri, att han genom den därför bestämda gluggen inkastar i hyddan ved till eldningen; hans öfriga tjenstebevisningar till gårdens bästa äro mer af utomordentlig beskaffenhet. En sådan man slår sig, när han icke idkar något slags handtverk, på fiske och jagt, och begagnar dessutom den honom hvarken tillåtna eller förmenade fördel att svedja på gårdens egor, d. v. s. afbränna buskar och ris, i den sålunda beredda marken göra sitt utsäde och för sin räkning begagna afkastningen deraf. Förmår han anskaffa en ko, så lefver denna tillsammans med bondens kor och är en lika så privilegierad in-

vånare i sitt bås, som dess egare är det i sin vrå af hyddan. Då hans behof äro ringa, och de kostnader, han för dem har, genom bondens naiva godhet, ännu ringare, så är det klart att han mer än någon annan följer den hos finnarne allmänna böjelsen för treflighet och ro. Också ser man honom i hög grad njuta af hvilan, om vintern på en bänk vid härden, om sommaren på fältet i solskenet. Utan tvifvel är den förhandenvarande mängden af sådana "inneboare" skadlig icke allenast för landets uppodling, utan ock för den, under hvars tak de vistas, men den menige mannens sinne visar sig äfven häri; utan annan godtgörelse än den nämnda, delar bonden sin trånga boning och sin ofta knappa föda med dessa sina bröder, som sakna bröd och tak öfver hufvudet.

Den andra personligheten, som aldrig fattas i bondens pört, är tiggaren. Denne är visserligen icke stadigvarande derstädes, utan kommer och går; men det förgår dock sällan en dag, utan att husen och gårdarne vid allmänna landsvägen eller i dess närhet ha besök af en eller flera tiggare, så att man här erinras om skalden Stagnelii ord: "Idéen är evig, skuggorna försvinna". Tiggaren är ingenting mindre än föraktad och sedd öfver axeln. Beledsagad af en gud liksom tiggaren hos Homer, vandrar han, ofta med hustru och barn, från hus till hus, öfverallt bemöter man honom såsom en gäst och icke såsom en, den der äter nådebröd. Eldstaden har värme för honom såsom för alla andra; han begär intet, hvar och en känner ändå hans behof och bidrager, så godt han förmår, till deras fyllande. För honom framsättes ej någon af andra

försmådd kost, han äter med husfolket af den bästa, d. v. s. den enda anrättning, man har. Han berättar, när han har något att berätta; behagar det honom att skämta med någon, så skämtar han; hans barn, ifall han har sådana med sig, leka med bondens barn. Om aftonen lägger han sig till hvila hvarhelst han vid härden eller på bänken finner en bekväm plats, är vid förnöjdt mod, om en annan redan intagit den bästa platsen, och behöfver ej befara att någon söker undantränga honom, om han lyckas bekomma den. När han vill vandra vidare, och han sjelf eller någon annan af hans familj är sjuk, så selar bonden efter gammal sed sin häst och skjutsar honom eller de sjuka af hans familj villigt och oegennyttigt till nästa gård. På detta sätt lever tiggaren i allmänhet i det inre af Finland. Han äter bark, då bonden äter sådan; skulle bonden lefva af hvetbröd, så hade äfven han hvetbröd.

I några trakter är fattigdomen nästan obeskriflig. Den knappa, ofta onaturliga födan utöfvar ett skadligt inflytande på kroppen, och obekantskapen med andra lifvets njutningar än sömn och hvila gör människorna blott mottagliga för dessa och verkar derhän, att de uraktlåta arbeta för andra. Sällan tänka de längre än till följande dag, och deröfver må man icke förundra sig, då denna gifver dem mer än nog att grubbla öfver. Ingen industrigren har här i dessa aflägsna trakter slagit rot, emedan det långa afståndet från städer och bättre lottade trakter är ett hinder för afsättningen af alla produkter. Åkerbruket har i frostnätterna en svår fiende. Många hushåll är så utsuget, att det icke kan beså åk-rarne. Bonden, som hungrat hela året, skyndar sig

att afmeja säden, ofta innan kornet är tillbörligt utveckladt och moget. Kreaturen, som om somrarne gå på bete i gräset öfver knäna vid skogsbäckarnes stränder och i bergsdalarne, tuggar om vintern torr halm, som ofta hemtas på åtta, tio, ja sexton mils afstånd. Ofta måste de månadstals berga sig med ännu ringare föda. Den svaga och dåliga mjölk, som korna vid sådan kost gifva, begagnar folket att dermed nedskölja det bäska barkbrödet, hvilket gemenligen är deras enda föda. När finnen om någon säger: Han äter hela året bröd af säd, så vill det säga så mycket som: han är en välmående man.

Näringsbekymren, som i många distrikter af det inre Finland oafbrutet trycker invånarne, hindrar uppkomsten af den lätta glädje, som i andra, bättre lottade trakter äro folkfesternas moder. Blott vid julen och midsommarstiden gör sig en lust för förströelse gällande. Om julen församlar man sig till dans och annan lustbarhet, och tillochmed i de fattigaste trakter finner man veckor igenom ett dukadt bord, som bjuder på det bästa huset förmår; den ena besöker vid denna tid den andra, och mer eller mindre äro alla i sin trakt stadda på vandring; den fattigaste har så ofta ätit den rikares bröd, att han gläder sig öfver att äfven en gång kunna undfägnas af denne, då han besöker honom. Till julens firande hör äfven, att bord och bänkar bli vederbörligen skurade, och att väggarne fullsättas med vedstickor, hvilka så länge qvarsitta, tills de genom daglig plundring småningom försvinna. — Midsommarnatten är den muntraste festen. Stora eldar flamma då vid midnatt på alla höjder och förbrinna vid gevärens smattrande, vid glädje- och hurraropens skall. Mån-

get skott, som man vid andra tider af sparsamhet icke skulle affyra, smattrar nu högtiden till ära. Lusteldarne, som i den halfmörka sommarnatten kasta sitt sken öfver landskapen med deras småskog, med sjöar och dalar, erbjuda en pittoresk anblick.

Det händer en och annan gång, att en invånare i dessa aflägsna trakter i den yttersta nöd — ty eljest öfverger han icke sin hemort — utvandrar till sjöstäderna och såsom matros söker och finner sin utkomst, och då utveckla de nya och i materiellt hänseende bättre förhållandena äfven all den kraft och beslutsamhet, som innebo hos honom, liksom hos hvarje äkta finne, så att hans synkrets snart betydligt vidgar sig utöfver sömn och kroppslig hvila.

Finnarnes äldsta beröring med svenskarne sträcker sig tillbaka ända in i den grå forntiden. Så snart sagan i Skandinavien börjar låta höra sig, talar den ock om ett mot gudarne fiendtligt slägte, bestående af jättar, jotar, tursar, tomtar och arglistiga dvärgar i bergens sköte. Myten smickrar dem icke, än tecknar den dem såsom vilda och grymma resar, än såsom vämjeliga missfoster, som darra för solen, hvars första strålar förvandla dem i sten. Klädda i oberedda djurshudar, bo de i hålor och kullor, hvarifrån de, då natt och töcken herrska, begifva sig ut på ströftåg, för att röfva menniskor och boskap och föröfva alla mörkrets gerningar. Såväl hvad den yttre gestalten som sinnelaget beträffar, framstå de såsom den skarpaste motsats till asarne, gudafolket, och blott en enda sak har sagan att berömma hos dem, nämligen deras obrottsliga ord-

hållighet. Mellan dem och gudarne herrskar evig fiendskap.

Mycket talar för det antagandet, att sagan med dessa jättar och jotar o. s. v. förstått än finnar, än lappar, och att finnarnes första beröring med svenskarne alltså varit de äldre invånarnes kamp mot de inträngande eröfrarne. I största delen af det nordliga Skandinavien bodde fordom finska folk; desamma blefvo tillbakaträngda, men de försvarade sig, allteftersom de veko undan, och detta just med de vapen, som svagheten har att tillgå mot kraften, nämligen list, förräderi och öfverrumpling. Härigenom uppstod hos svenskarne ett hat och en afsky för dem, som derjemte förknippade sig med föreställningen om deras nära förbindelse med underjordens makter. Sagorna äro rika på berättelser om den förskräckelse och den förbittring, som finnarnes trolldom och list uppväckte hos svenskarne. Genom sitt välde öfver naturen förstodo finnarne att i kampen ersätta hvad som fattades dem i kraft och tapperhet. Deras svärd voro vidtberömda, intet förmodde motstå ett finskt svärd; deras pilar, som, afskjutna från bågsträngen, i sitt lopp kommo tillbaka igen, deras förtrollade renhudsbeklädnad, från hvilken hvarje vapen studsade tillbaka, gjorde dem till fruktansvärda motståndare, och den svensk, som genom list och tapperhet förmådde sätta sig i besittning af något bland dessa märkvärdiga vapen, inlade derigenom stor ära.

Ännu i den historiska tiden var beröringen med finnarne för svensken förhatlig och olycksdiger, och all samfärdsel mellan dessa båda folk inskränkte sig till rof och mord. Intet annat intresse än det att

göra hvarandra skada gjorde sig dåförtiden gällande. Först i och med kristendomen började hela norden antaga en annan gestaltning.

Nästan samtidigt hade Rysslands Waldemar (988) och Sveriges Olof Skötkonung (1000) låtit döpa sig till tron på "den hvite Krist". Hos den svenske konungen Erik den Helige upplågade ifvern att med svärdet underkufva och till den nya tron omvända de blinda hedningarne vid Bottniska viken, de vilda röfwarehoparne vid kusterna. Och så drog konungen med sina krigare öfver hafvet, slog finnarne efter hårdnackade strider och tvingade dem att taga dopet och underkasta sig korset. Fridens evangelium predikades samtidigt af biskop Henrik och — det blodiga svärdet, och Åbo slott blef den första varaktiga stödjepunkten för det svenska herraväldet i Finland. Från det sydvestliga hörnet af landet, från den del (Åbo län), som man vid tiden för eröfringen egentligen kallade Finland, utsträckte det svenska väsendet sina armar, omfamnade Suomi och lyckades slutligen döda det med sina vapen och institutioner.

Vid pass hundrafemtio år räckte vapenarbetet. Otaliga voro de stora och små krigen och fäktningarne. Rysslands och Sveriges gränser närmade sig hvarandra och från och med det ögonblicket blefvo de dränkta med blod. År 1140 drogo svenskarne ut mot staden Ladoga, men blefvo tillbakaslagna. Jemer och kareler plundrade Finland (Åbo län). År 1187 företogo karelerna det beryktade tåget till Sverige, på hvilket Sigtuna uppgick i lågor. År 1198 vid påsktiden plundrade ryssarne det kort förut uppbyggda Åbo. Erik den Heliges eröfring syntes icke

komma att ega bestånd, och hvem vet hur det gått, om ej ryssarne efter nederlaget vid Kolka år 1224 hade råkat under mongolernas herravälde. En bländ de finska stammarne sinsemellan rådande tvedrägt gynnade svenskarnes planer. Två mot ryssar och kareler lidna nederlag försvagade deras krafter. Stockholms grundläggare och stamfadern för Folkungaätten, Birger Jarl, planterade slutligen svenska fanan i hjertat af jemernas land och byggde sig der borgen Tavastehus (1249). Nu stodo karelerna, ömsevis understödda och angripna af Nowgorod, allena på slagfältet. De företogo alltsomoftast plundringståg in på det svenska området, tills år 1293 den tappre svenske riksmarsken Torkel Knutsson underkufvade dem och, stödd på Wiborgs slott, bibehöll den gjorda eröfringen af deras land. Från och med denna tid var Sverige hela Suomis beherrskare, så att det tillochmed gjorde lapparne, som ströfvade omkring i dess inre, skattskyldiga under sig. Landet fördelades i tre ståthållareskap; ståthållarne hade sitt säte på Åbo, Wiborgs och Tavastehus slott.

Först en lång och blodig kamp bragte alltså Finland under Sveriges herravälde. Den skandinaviska tapperheten, som på vida kortare tid hade eröfrat Normandi, Neapel och Sicilien, behöfde halftannat århundrade för att göra det glest befolkade Finland med dess sinsemellan oeniga folkstammar sig underdånigt, och detta ehuru dessa stammar saknade all slags utbildad krigskonst. — Detta var första akten af det mer än sexhundraåriga krigsskådespelet; de öfriga akterna uppfördes på samma blodiga skådebana, men de kämpandes ställning var en

annan. Det var lejonet och örnen, som slogos om den underkufvade björnens läger.

• Finland var och förblef ända sedan Erik den Heliges tider ett trätoäpple mellan Ryssland och Sverige. Båda makterna utsträckte samtidigt sin lystna hand efter det sköna bytet, och båda buro därför korset högt, såsom kämpade de blott för att förhjelpa detta till segern. Hvarje krigståg var tillika ett korståg, och påfvarne uppmanade kraftigt till strid. Men snart aflade politiken öppet trosifverns påhängda mantel. Intet fredsslut förmådde bortvända bådas blickar från Finland, med hvars besittning ett stycke herravälde öfver Östersjön var förknippadt. Genom Karelens eröfring af Torkel Knutsson blefvo Sveriges gränser framflyttade ända till Rysslands, och från och med denna stund var de båda makternas rivalitet afgjord, liksom ock kriget och Finlands öde. Glömska af sina furstars släktskap, förblefvo skandinaver och ryssar i en fiendtlig ställning till hvarandra, och Finland var skådebanan för deras krigsbragder. En svensk fästning (Landskrona) reste sig trotsigt vid Neva, men dess murar voro knappt torra, förrän ryssarne ryckte emot den, intogo den och jemnade den med jorden (1301). År 1311 inträngde nowgoroderna i jemer-nas land för att der möta svenskarne. Två år sednare uppbrände dessa sistnämnda staden Ladoga; 1313 plundrade ryssarne Åbo; 1323 slöto Ryssland och Sverige den första freden i Nöteborg, i kraft hvaraf båda rikenas gränser drogos längs Systerbäck, trettiosex verst vester om det nuvarande Petersburg.

Fredsslutet i Nöteborg (Schlüsselburg) åvägbragte emellertid ingen varaktig vänskap. Hvarje liten fejd eller plundring på gränserna kom krigslågan åter att uppflamma. Ännu en gång blef svärdet draget för den kristna tron. Svenske konungen Magnus Smek drog i egen person år 1348 i spetsen för en krigshär till Narva, eröfrade Nöteborg och tvang de i denna trakt boende ingrerna att antaga den katolska tron. Ännu en gång predikades kors-tåg mot ryssarne, nämligen af påfven Clemens IV år 1351, men sednare plundrade och brandskattade man utan både kors och påfve och lade oförtäckt sin herrsklystnad i dagen. Den sednare hälften af trettonde och den förra af det fjortonde århundradet visa oss många plundrande ströftåg, men intet större krig på det finska området. Först efter år 1462, då Ivan den Förstes segrar hade återkallat Ryssland till lif, togo de långa krigen mellan denna makt och Sverige åter sin början. Härtill kommo ännu unionsstridigheterna mellan Sverige och Danmark. Under sednaste delen af fjortonde och nästan hela femtonde århundradet rasade krig och plundring i Finland. Ända till freden i Stolbova (1617) förhärjade dels uppror (bondekriget, i hvilket 11,000 bönder föllo), dels ryska fejder fortfarande landet. Genom sagda fredsslut blef Finland skyddadt genom nyförvärfvade gränsprovinser (Ingermanland, Kexholms län) och den svenska öfvermakten för lång tid befästad. De svenska vapnen rigtade sig mot söder; i Polen, i tyska länder, i Danmark kämpade finska trupper med utmärkelse under Gustaf II Adolf och hans krigiska efterföljare. År 1656 utbröt åter ett af dessa förhärjande krig, som vi

förut omtalat, och detsamma ödelade hela östra Finland. Freden i Kardis, 1661, bekräftade dock Stolbovafreden, och landet hemtade sig under ett fyrtio-årigt lugn, men blott för att desto grymmare hem-sökas af den så kallade stora ofriden (1700—1721), då efter Karl den Tolfstes nederlag vid Pultava (1709) och den olyckliga slagtingen vid Storkyro (1714) hela Finland öfversvämmades af fienden och på några år såg sitt välstånd och sin kultur skrida århundraden tillbaka, och sin folkmängd genom krig, pest och utvandring förminskas till hälften. Freden i Nystad satte väl en gräns för denna olycka, men distrikterna Ingermanland och Wiborg afträdde här till Ryssland, och dermed var redan förutsagdt, hvem som i framtiden skulle bli Finlands beherrskare. Kortare och mindre blodiga voro de båda andra krigen på finsk mark i det sjuttonde århundradet. Det första, som varade från 1741 till 1743, slutade med freden i Åbo, genom hvilken den ryska gränsen utsträcktes ända till Kymmene elf; det andra ändades efter glänsande vapenbragder till lands och sjös med freden i Verälä, men hade intet ryssarnes tillbakaträngande till följd, alldenstund dessas gränser förblefvo desamma som de i Åbo fastställda. Slutligen utbröt år 1808 det sista af dessa många krig, i hvilka ryssar och svenskar stridde om besittningen af Finland. Ryssarnes, af Napoleon understödda, politik behöll segern, och efter ett ärofullt försvar, hvars frukter gingo om intet genom fästningen Sveaborgs kapitulation, genom slagtingen vid Oravais och koventionen i Kalix, utrymde de svenska vapnen det finska området, som 1809 öfvergick till Ryss-

land, men likväl endast såsom ett för sig bestående storfurstendöme under rysk spira.

Sedan gamla tider var alltså Finland ett ständigt stridsfält för svenskarne; dess besittning var en stadigvarande förpostställning med draget svärd och upplyftad sköld. Finland var svenskarnes krigsskola, men denna skola drog dem bort från deras egna *jag*, och konung Karl Johans politik, som fann det rådligast att stanna inom Skandinaviens naturliga gränser, bortvisade därför hvarje tanke på Finlands återvinnande för Sverige. För finnen deremot var förbindelsen med Sverige på samma gång en sådan med hela den vesterländska kulturen, en inarbetning i ursprungligen främmande former, hvilka så småningom antogo karakteren af inhemska. Detta inflytande skulle, då det fortskridit till en viss punkt, ha haft hela den finska folkegendomlighetens utplånande och dess uppgående i den skandinaviska till följd. Derhän hade det visserligen ännu icke kommit, men det finska språket var dock i alla fall redan bland de bildade klasserna undanträngdt af det svenska, folkpoesien var på väg att utdö och åtskilliga andra liknande symptomer visade sig. Måhända torde man därför med rätta kunna säga, att om än finnar och svenskar under en förfluten tidsperiod genom ömsesidigt behof och gagn varit förbundna med hvarandra, så ha de dock i rätt tid blifvit skilda från hvarandra.

Den svenska kulturen uppträdde i Finland till en början i religiös form, och detta såsom katolicism, och tillochmed efter det andra elementer hade gjort sig gällande bibehöll den dock denna karakter. På det hela voro de mäktiga katolska biskoparne

från den förste, biskop Henrik, ända till den siste, Arvid Kurk, män, som i flerfaldigt hänseende gjorde sig förtjenta om Finland. Insatta af Rom, förde de i höga norden ett oafhängigt lif, de voro snarare de svenska konungarnes rådgifvare än undersåter, och adelsväldet fann i dem en motvigt, som räddade den finske bonden från lifegenskapen. De inrättade bland annat de första biblioteken och skolorna i landet, och gjorde äfven mycket för industriens första framsteg, för införande af en bättre byggnadskonst o. s. v. Nyssnämnda biskop Arvid Kurk, den tjugondetredje katolske prelaten i landet (1511—1522), var en ifrig vän och beskyddare af Finland, enkannerligen mot flera danskarnes våldsbragder. Till sist afsatt och fördrifven af danskarne, omkom han på flykten; han blef jemte alla sina skatter och följeslagare uppslukad af vågorna.

Den finska historien efter den lutherska reformationen sluter sig icke mer i samma grad som förut till kyrkans; men all högre bildning utgick dock ännu så länge från kyrkans män, och jemte grefve Brahe måste, i fråga om det finska universitetets stiftande, äfven biskop Isak Rothsvius nämnas (1640). Flera skolor blefvo nu anlagda, och år 1640 blef bibeln för första gången tryckt på finska språket. Men det oaktadt herrskade mycken vantro i landet, hexprocesserna drefvo här sitt oväsen, och år 1661 blef en student vid universitetet dömd till döden, "emedan han inlåtit sig med djefvulen". Läraktighet och bildning blefvo dock så småningom allmänna, och universitetet upprätthöll sitt anseende vid sidan af det svenska genom män, sådana som Calonius, Gadolin, Franzén m. fl.

Men svenskarne öfverförde till Finland icke blott sin religion, utan äfven sin statsordning. Småningom slog densamma rot i folkets medvetande, och år 1624 inrättades en öfverdomstol i Åbo samt år 1776 en dylik i Wasa. Då kyrkans makt var bruten, och adeln arbetade på feodalväsendets införande, var det domstolarne som värnade folkfriheten.

Östersjöns kuststräckor, äfvensom hela Åland, blefvo ursprungligen befolkade af svenska kolonister, och sednare forskningar göra det högst sannolikt, att desamma tillochmed bott härstädes före finnar-nes ankomst.

Svenskarnes politiska mission i Finland är slut; en annan, en social och intellektuel varar visserligen ännu, men är, äfven den, stadd på återtåg. Missförstådd ifver torde helt plötsligt förmå undertrycka densamma, men det bildade Finland lefver och andas ännu alltjemt i svensk kultur; hvad Finland är, har det genom densamma blifvit. Sverige har i århundraden broderligt delat med Finland det bästa det egde: statsförfattning, församlingsinrättning, religion, konst, vetenskap, med ett ord all sin kultur.

III.

Finlands nyare historia, litteratur och konst.

Finlands nyare historia, dess historia efter dess öfvergång under den ryska spiran, framställer först och främst den sällsynta företeelsen, att Ryssland

lemnar ett eröfradt folk i oqvald besittning af dess politiska och statsrättsliga institutioner. Såsom redan förut blifvit bemärkt, sammankallade kejsar Alexander den förste i Mars 1809 de finska ständerna till en landtdag i Borgå, afgaf der ett högtidligt löfte att upprätthålla den från Sverige öfverbragta författningen och religionen, liksom ock lag och rätt, och tog landets tro- och huldhets-ed såsom storfurste af Finland. Åt det nya storfurstendömet Finland återgafs år 1811 det förut från Sverige eröfrade och med Ryssland förenade området Wiborgs län, det nuvarande Finland erhöll sin egen förvaltning, i spetsen för hvilken trädde i sjelfva landet en generalguvernör.

Storfurstendömet Finland består alltså numera af följande landskaper: Egentliga Finland, landets sydvestra del, med Åland; Satakunda vid Bottniska viken, norr om det förra, Tavastland öster om de föregående, Savolax öster om Tavastland, Karelen, landets östligaste del, Gamla Finland eller Wiborgs län, mellan Ladoga, Finska viken och Kymmene elf, Nyland, kustlandet vid Finska viken mellan Kymmene elf och egentliga Finland, samt Österbotten, norr om Satakunda, vid Bottniska viken, derjemte innefattande landets nordligaste del med Kajana samt Torneå och Kemi Lappmarker. Dessa landskap äro indelade i 8 län, nämligen Nylands län, Åbo och Björneborgs län, Wasa län, Uleåborgs län, Kuopio län, Tavastehus län, S:t Michels län samt Wiborgs län. Finlands vapen är ett upprättstående krönt lejon, omgifvet af rosor i rött fält, i högra framramen hållande ett uppåtvänt, blottadt svärd, i den

venstra en nedåtvänd sabel, på hvilken det stiger med bakfötterna.

Såväl kejsar Nikolaus som kejsar Alexander den Andre ha förnyat Alexander den Förstes löften. De sålunda från rysk sida finnarne beviljade privilegier, på sätt och vis Finlands *habeas-corpus-akt*, äro sammanfattade i följande åtta paragrafer:

1. Hvarje finsk medborgare eger sin personliga frihet och kan icke, utan att vara lagligen öfverbevisad eller dömd, tillfogas någon skada till sitt lif, sin ära, sin kropp och sin välfärd.
2. Hvar och en skall lyda under sin lagliga domare och dömas efter de bestående lagarne.
3. Ingen får häktas eller beröfvas sin personliga frihet, förrän han blifvit öfverbevisad om något groft brott, eller domaren efter laga undersökning finner anledning att försäkra sig om hans person, eller såframt han ej blifvit gripen på bar gerning vid föröfvandet af brott, som gäller lifvet.
4. Hvarje häktad person skall så snart som möjligt öfverlemnas åt domstols behandling, men icke längre, än nödvändigt är, hållas i fängelse.
5. Vidkommande den enskilda egendomen kan ingen beröfvas sin lösa eller fasta egendom annorlunda än genom laglig undersökning och rättens dom.
6. Vidkommande religionen och samvetsfriheten förefinnes fri religionsöfning för alla kristna sekter. — Alla kunna bli finska medborgare; dock gäller den evangelisk-lutherska läran så-

som statsreligion*), och dess bekännare åtnjuta alla medborgerliga rättigheter.

7. Beträffande petitionsrätten eger hvarje medborgare rätt att vända sig till kejsaren och storfursten, icke blott i privatangelägenheter, utan äfven i frågor, som röra allmänt väl. Dock få dessa böneskrifter icke omedelbart inlemnas till kejsaren, utan måste de gå genom senaten, som har att öfver dem afgifva yttrande.
8. Vid tillsättande af statens embeten skola blott skicklighet, erfarenhet och förtjenst, men icke börd eller stånd tagas i betraktande.

Vid embetenas tillsättning eger ett trefaldigt förfarande rum: antingen tillsätts embetsmännen omedelbart af kejsaren, och gäller detta om de högre civila och militära tjenstemännen, från den af öfverstlöjtnants rang och så vidare uppåt, eller väljas de af densamma bland tre, af vederbörande myndighet eller korporation föreslagna kandidater, eller ock slutligen utnämnas de af de högsta myndigheterna eller cheferna. Alla domare, hvilken rang och hvilket embete de för öfrigt må innehafva, kunna endast efter laga ransakning och dom afsättas; det samma gäller om alla lägre embetsmän, men de högre deremot, ända från den af öfverstlöjtnants rang, kan monarken utan undersökning inför rätta för-

*) De reformerta ha dock på senare tiden vunnit likställighet med lutheranerna; sedan år 1827 kunna äfven finska medborgare af den grekisk-ryska religionen innehafva befattningar i statens tjenst. Den, som blifvit döpt till landets religion och deri uppfostrad, blir, när han öfvergår till en annan kyrka, sina medborgerliga rättigheter förlustig och förvisas land och rike. Barn af blandade äktenskap skola döpas till sin faders tro.

klara sina embeten förlustiga, så snart han icke mer finner dem värdiga hans förtroende.

Ståndsindelningen, sådan den ända till för kort tid sedan förefanns i Sverige, gäller ännu i det väsendtligaste äfven i Finland. Landtdagen består af ridderskapet och adeln *) samt preste-, borgare- och bondestånden. 1863—1864 årens landtdag åvägbragte åtskilliga förbättringar i såväl den civila som brottmåls-lagstiftningen, beslutade dödsstraffets afskaffande, införde större näringsfrihet o. s. v.

Adelns företrädesrättigheter bestå i befrielse från några, borgare- och bondestånden åliggande personliga utskylder och i rättigheten att besitta adliga, så kallade frälse-egendomar, som blott i det fallet kunna förvärfvas af personer utaf borgerligt stånd, att adelsmän icke göra något anspråk derpå, och monarken dertill gifver sitt bifall. Äfven är adeln i åtnjutande af *forum privilegiatum* eller rättighet att få dem rörande mål i första hand afgjorda af de högre domstolarne eller hofrätterna.

Presteståndet, till hvilket äfven höra lärare och tjenstemän vid universitetet och skolorna, åtnjuter skattefri nyttjanderätt af den åt detsamma anvisade jordegendom, och är dessutom befriadt från flera på borgare- och bondestånden hvilande utskylder.

Åt borgareståndet är, med upphäfvande af alla monopol, fullständigt fri konkurrens, inom den bestående lagstiftningens gränser, tillförsäkrad. Alla anskaffningar i och för statens behof skola ske förmedelst offentlig auktion. I afseende på borgmästa-

*) Det finska riddarehuset räknar för närvarande tvåhundra samt några och trettio grefliga, friherrliga och adliga ätter.

ren har borgaren, gentemot regeringen, rätt att afgifva förslag. Magistratens bisittare och ringare kommunaltjenstemän väljer han sjelf, liksom han ock har rätt att sjelf förvalta stadens finanser.

Bondeståndet sönderfaller i krono-, frälse- och skattebönder. Kronobonden betalar för den af honom brukade kronojord de lagligt bestämda afgifterna, hvaremot, när han behörigen sköter jorden, det är honom tillförsäkradt att den äfven skall förblifva i hans arfvingars händer. Kronobonden kan, genom att i förväg erlægga afgifterna för tre år, förvandla kronohemmanet till sin egendom och alltså bli sjelfständig jordegare. — Adelsbondens ställning är beroende af det kontrakt, som han afslutar med den adlige egendomsegaren, "hans rättigheter såsom finsk medborgare oförkränkta". Äfven dessa hemman kunna bli den finske bondens egendom, men behålla alltid egenskapen af adliga gods, ty det en gång bestående antalet af adliga gods får hvarken förminskas eller förökas. Den sjelfständige hemmansegaren besitter sin från kronan eller från en adelsman förvärfvade jord såsom sitt arf och eget, honom tillhör den fria dispositionsrätten deröfver, men icke desto mindre måste han efteråt som förut erlægga afgifterna till den fordne egaren. De efter vederbörlig uppmätning och taxering en gång för ett hemman bestämda afgifter kunna icke höjas, om äfven dess värde genom åboens flit stiger. Bondeståndet eger rätt att fritt äfven till utlandet och på egna fartyg föra sina produkter och försälja dem.

Hvad förvaltningen beträffar, så finnes i S:t Petersburg ett särskildt kejserligt kansli för Finland. I landet sjelft står, såsom redan blifvit anmärkt, en

generalguvernör i spetsen för förvaltningen, och näst efter honom är den "kejsrerliga senaten för Finland" den högsta myndigheten i landet. Medlemmarne af senaten utses af kejsaren, till halfva antalet ur adeln och till den andra hälften ur de öfriga stånden. Storfurstendömet är, såsom förut blifvit uppgifvet, deladt i åtta län, och hvart och ett af dessa förestås af en guvernör. Länen äro fördelade i härader och socknar, som förvaltas af respektive kronofogdar och sockenfogdar. Städernas förvaltning ligger i borgmästarnes händer, vid sidan af hvilka dock står en af regeringen tillsatt fiskal.

För rättsskipningen äro de högsta myndigheterna de tre hofrätterna i Åbo, Wasa och Wiborg. Närmast under dem komma lagmansrätterna. Lagmannen har vid sin sida tolf ur allmogen valda bisittare, hvilka, när de alla äro ens, kunna fälla utslaget. I städerna äro, i stället för lagmansrätterna, rådhusrätterna den första instansen. Dessa bestå af en eller två borgmästare och af bland borgerskapet valda rådmän, hvilkas antal rättar sig efter de särskilda städernas folkmängd. Landets inkomster uppgå till omkring 15 millioner finska mark och öfverstiga gemenligen utgifterna. Statsskulden, 26 mill. mark, har uppkommit dels i följd af krigsrustningarne åren 1854 och 1855, dels ock i följd af missväxter och för anläggande af jernbanan Helsingfors—Tavastehus.

Hvad beträffar militära förhållanden, så uppställde Finland, medan det ännu hörde till Sverige, omkring 12,000 landtsoldater och 500 sjömän. Kejsar Alexander den Förste upplöste nationalmilisen och öfverlemnade åt den år 1809 i Borgå församlade landtdagen att rådslå öfver en ny krigsförfatt-

ning. Landtdagen uttalade den önskan, att nationen under de nästföljande femtio åren måtte få vara befriad från att uppställa någon ny nationalmilis, och att, när slutligen en sådan skulle uppställas, detta måtte ske i ringa antal och icke inom kortare tid än fem år, äfvensom att såväl manskap som befäl skulle tagas bland finska medborgare, och slutligen att finska nationalmilisen icke måtte användas i fälttåg utom Finlands gränser, hvaremot folkombuden i nationens namn förpligtade sig att för denna befrielse erlägga en så kallad vakans-avgift. Kejsar Alexander lät det vid detta förslag bero. 1812 bildades genom värfning en liten här af omkring 2000 man. Landet är försvarslöst gentemot Ryssland, ty på alla fasta platser är rysk militär förlagd.

Landets hela skolväsende står under domkapitlens förvaltning och uppbäres af fem gymnasier och vid pass fyrtio högre och lägre skolor. Landets universitet, hvilket, såsom redan blifvit nämnt, är förlagdt i Helsingfors, står under omedelbar uppsigt af storfursten-tronföljaren såsom dess kansler; densamme utöfvar denna uppsigt med biträde af kansliet för Finland. Högskolan räknar omkring tjugo ordinarie professorer. Studenternas antal utgör i medeltal omkring fyrahundra.

Af vetenskapliga föreningar må här nämnas: de finska litteratursällskaperna i Helsingfors och Wiborg, sällskapet för finsk zoologi och botanik, det finska vetenskapssamhället och läkaresällskapet. Äfven en konstförening blef år 1846 grundad. Offentliga bibliotek finnas vid alla läroanstalter; det största är universitetets, som räknar vid pass 80,000 band.

Det ojemförligt största antalet af Finlands befolkning bekänner sig till den evangelisk-lutherska bekvännelsen, men den grekiska kyrkan gör stora framsteg. Den lutherska kyrkans indelning i två biskopsstift, sådan den gjordes af Gustaf Wasa, eger ännu bestånd. Kyrkans öfverhufvud är storfursten, af honom utnämnas direkt biskoparne, och de stora församlingarnes pastorer indirekt genom val bland de föreslagna sökanderna. De mindre pastoraternas kyrkoherdar och de öfriga kyrkliga tjenstemännen väljas af församlingarne sjelfva, liksom ock alla predikanter lönas af församlingarne sjelfva. Några få adliga gods ega rättighet att tillsätta kyrkoherdebefattningar. Kyrkornas antal i landet utgör vid pass 600.

Finnarnes hufvudnäring är och har af ålder varit åkerbruk; finnarne ha utbredt åkerbruket längst mot norr i vår verldsdel. Ännu i dag äro bönderna i norra delen af Norge af finsk härkomst. Till upprödjande af den skogs- och vattenrika marken betjenade man sig af det så kallade svedjandet, d. v. s. man nedhögg och brände träden samt plöjde och besådde den med askan gödda jorden. Detta förfarande vidhålles ännu till någon del, enkannerligen i det norra Finland. Detta svedjande kan tillgå på trenne olika sätt. I hög och tät skog fällas först träden, stubbarne få sedan stå i ett par år, derpå uppbränner man dem, och åkerbruket begynner. Har endast ungskog blifvit fälld, så bränner och sår man redan efter ett års förlopp. Det tredje sättet begagnas för att göra kärrmark odlingsbar. När en fruktbar lerjord kommer bondens flit till hjälp, behöfves intet svedjande. I landets södra del bedrif-

ves åkerbruket på ett sorgfälligare sätt; den sydvestra delen är den mest odlade. I medeltal skördas årligen två och en half millioner tunnor råg, halfannan million tunnor korn, 800,000 tunnor hafre, 20,000 tunnor hvete, 15,000 tunnor bohvete, 15,000 tunnor ärter, halfannan million tunnor potatis. Afkastningen af boskapsskötseln belöper sig årligen till ungefär femtio millioner marker smör och två till tre tusen centner ull. Endast i goda år motsvarar afkastningen i såväl det ena som det andra hänseendet behovet, men om den del af finska jorden, som skulle kunna uppbrukas till såväl åker som äng, toges i betraktande, så skulle densamma kunna föda en sex gånger så stark befolkning. Skogshushållningen var förr ytterligt försummad. På de senaste årtiondena har den visserligen gjort framsteg, men i regeln tänker finnen icke på att vårda sin skog; elden förtär den, yxan faller den, och statsekonomerna sucka. I det inre af landet bränner bonden på eldstaden i sin hydda (pörtet) hela trädstammar, som skulle kunna tjena till mastträd på de största skepp; det skönaste byggnadsvirke användes till obetydliga uthus, och tjärbrännerierna förtära den späda ungsbogen. Synnerlig förtjenst om landthushållningens framsteg har hushållssällskapet i Åbo förvärfvat sig, hvilket genom flera filialafdelningar utbreddt sig öfver hela landet och företrädesvis tagit till sitt ögonmärke fårafvelns förbättrande och kärrens uttorkande. Detta sistnämnda mål, som i tvåfaldigt hänseende är särdeles viktigt, nämligen dels till vinnande af odlingsbar mark, dels till klimatets förbättrande, fullfölja dessutom några aktiesällskaper i Wiborg, Wasa och Uleåborg.

Såsom binäring spelar jagten, särdeles björn-jagten, en ingalunda obetydlig roll, och hvarje finne är jägare. Årligen skjutes en stor mängd vildbråd. Björnskinkor och björnramar äro, liksom ock björnhudar, en icke obetydlig handelsartikel. Finnarne äro vidare outtröttliga och skickliga fiskare; hvarhelst en boning är belägen i närheten af en sjö eller en elf, der finnes ock med all säkerhet en fisksump, och nät och ryssjor äro ständigt i verksamhet. Indräktigast och mest utbredd är laxfångsten. Dervid äro ofta fiskrarne riktiga våghalsar, de fara i den lätta båten tätt intill den fiskrika randen af vattenfallen, och icke sällan förorsakas härigenom olyckor. I de trakter, der åkerbruket för den dåliga jordmånens skull föga lönar sig, erbjuder skogen ännu någon ersättning genom det redskapsvirke och isynnerhet skeppstimmer, som den lemnar, samt genom den tjärbränning, den möjliggör.

Industrien i Finland är, i trots af regeringens alla ansträngningar att lyfta den, ännu i sin barndom. För dess uppblomstring stå en mängd hinder i vägen, som verkligen icke kunna undanrödjas genom några förordningar. Först och främst finnarnes nationalkarakter, som är i saknad af detta raska, driftiga sinne, som drifver till större företag. Vidare den omständigheten, att städerna, det förfinade lifvets och hyfsningens säten, i det inre af landet äro ytterst tunnsådda, ja, det finnes der knappt en stad, i detta ords egentliga mening. Vidare är det brist på kapitaler, på lätta kommunikationer och isynnerhet på människohänder. Om än några platser, såsom uppstaden Tammerfors och några af hamnstäderna, ha en viss betydelse i industrielt hänseende,

så gäller detta emellertid blott såsom undantag från regeln, och utländska industrialster införas i landet i betydliga quantiteter. Mineralförädlings-industrien är blott i afseende på jern af någon vikt. De särskilda fabriksanläggningarne, bland hvilka inbegripas 213 sågverk, producera varor till ett värde af tio millioner finska mark årligen. För husslöjd, försåvidt den afser hans eget behof, fattas emellertid finnen hvarken lust eller skicklighet. Männen förfärdiga sjelfva sina verktyg, kvinnorna spinna och väfva hvad familjen behöfver, och i några trakter äro äfven männen linneväfvare.

Hvad handeln beträffar, så har ända intill närvarande stund grosshandeln i de sydliga hamnorterna till största delen förblifvit i svenska eller tyska köpmäns händer. Sverige inför hufvudsakligen salt, socker, kaffe, indigo, sill, jern, stål och stenkol; Lübeck, förutom åtskilliga lyxartiklar, isynnerhet ylletyger. Ända till år 1850 var Finland framför det öfriga Ryssland högeligen gynnadt derigenom, att införseltullarne, med undantag af den för bränvin, voro mycket låga. Men från nämnda tid gälla äfven i Finland de ryska tullsatserna. De viktigaste exportartiklarne äro skogs- och ladugårdsprodukter, pottaska, beck, lin, tjära och fisk.

Skeppsfarten sysselsatte år 1864 femhundrasexton fartyg med 68,278 läster och omkring 6500 sjömän; dertill 40 ångfartyg med 1257 hästkrafter och 839 läster, äfvensom 960 bondskutor med 36,146 läster och vid pass 1400 mans besättning. Köpmansfartygens lästetal belöpte sig år 1853 till endast 53,392, hvadan den alltså på ett årtionde har ökats med 15,000 läster, ett bevis att handel och

skeppsfart äro stadda i utveckling, om än största delen af den sednare består i kustfart.

Samfärdseln i det inre af landet är vintertiden lifligast. Öfver sjöarnes snö och is fortskaffar då slädan råvarorna med lätthet till kusterna, hvarest de i dervarande hamnstäder förblifva magasinerade till våren. Kanalbyggnader och företag till de särskilda vattendragens sammanbindande, i hvilket afseende den redan omnämnda Saima kanal är det betydligaste verket, fortgå alltjemt och bidraga betydligt till samfärdselns underlättande. Landsvägarne äro, i anseende till det förträffliga, i öfverflöd befintliga vägfyllnadsämnet, ganska goda. Såsom vi redan i det föregående haft tillfälle nämna, är en jernväg anlagd från Helsingfors till Tavastehus.

Ryssland har gjort ganska mycket för Finlands välstånd och materiella utveckling, och har, såsom vi redan sett, äfven i afseende på statsförhållandena gjort det eröfrade Finland stora medgifvanden, som stå i skarp motsats till dess förfarande mot det olyckliga Polen; men om än enkannerligen kejsaren och storfursten Alexander den Andres upphöjda regeringshandlingar i verkligheten återgifvit Finland dess gamla rättigheter, hvilka förut mer eller mindre stodo blott på papperet, och skola bidraga att gentemot regeringen förminska det naturliga hatet mot den urgamla fienden, så har man dock all rätt att säga, att mellan de båda folken, ryssar och finnar, aldrig någon sammansmältning skall kunna ske.

Men äfven bland finnarne eller Finlands invånare sjelfva eger en splittring rum, och företrädesvis

stodo *). Denna finska litteratur är stadd i stark tillväxt, och liksom densamma på de senare årtiondena i öfversättningar tillegnat sig åtskilliga verk af Schiller, Göthe, Shakspeare, hafva ock enkannerligen lärarne vid Helsingfors' universitet låtit sig angeläget vara att, hvar och en i sitt fack, utgifva vetenskapliga skrifter på landets egna tungomål. Vi nämna här professorerna Schauman, Gutlau, Granfelt, Palmér, Ehrström, Estlander, Akiander, Lönnrot, Cygnæus, Lagus, utan att dock med dessa namn ha velat genomgå hela raden af vetenskapliga auktorer. Vidare innehåller årsskriften "Suomi", liksom ock de af finska vetenskaps-samhället utgifna "Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk", en riklig mängd af företrädesvis historiska, statistiska och naturvetenskapliga uppsatser och afhandlingar, som äro författade dels på finska, dels på svenska språket. Beklagligt för Finland var att den berömde språkforskaren Castrén så tidigt skulle med döden bortgå, och gäller detsamma äfven om Robert Tengström, som bland annat var utgifvare af en finsk antologi och en ifrig kämpe i fennomaniens tjänst.

Hvad beträffar Finlands poetiska litteratur, så har densamma företrädesvis uppstått på svenska. Äldre svenska, i Finland födda skalder, såsom Creutz, Franzén, Choreus, Mellin m. fl., tillhöra helt och hållet Sveriges litteratur; ehuru födda i Finland, ha de lefvat och verkat i Stockholm och annorstädes i Sverige, och det föll lika litet dem som svenska nationen in att här göra en åtskilnad; emellertid på-

*) I slutet af år 1865 utkommo 15 tidningar och tidskrifter på finska.

stå sig dock åtskilliga litteraturhistoriska skriftstäl-lare i dessa skalders arbeten ha upptäckt många spår af den finska folkkaraktern.

I spetsen för det nuvarande Finlands skalder står Johan Ludvig *Runeberg*. Född år 1804 i Jakobsstad kom han i sitt adertonde år till universitetet i Åbo och fortsatte sina studier i Helsingfors, då den finska högskolan blef dit förlagd. Efter det han förvärfvat magistergraden, blef han docent i estetik vid universitetet, sedermera rektor vid Borgå gymnasium med professors rang och titel. Hans första smärre dikter utkommo år 1830; följande år vann han för ett något vidlyftigare skaldestycke svenska akademien pris, ty Runeberg skrifver utslutande på svenska. Utom några band smärre dikter, som ega ett högt värde, och några berättelser, utgaf han ock efter hvarandra flera större episka dikter, af hvilka här må nämnas: "Elgskyttearne", "Nadeschda", "Hanna", "Kung Fjalar", "Julaftonen" och "Fänrik Ståls sägner". Såsom diktare af detta sistnämnda epos, som utgör en krans af finsk-svenska romanser, en episk skildring af Finlands heroisk-tragiska minnen från dess sista svenska tid och från det svensk-ryska kriget, känner man numera äfven Runeberg i Tyskland — må ock vara i en mindre lyckad öfversättning — och företrädesvis genom detta verk har han blifvit Finlands populäraste man och i Sverige förvärfvat sig obegränsad vördnad och kärlek. Äfven såsom lyrisk skald har Runeberg åstadkommit utmärkta saker. Värdighet och behag, fin känsla, djup och smak räcka hvarandra i hans skaldestycken händerna, och härtill kommer ännu ett företräde: Runeberg är en skald af en äkta nationel

nordisk karakter, han har aldrig eftersträfvat någon europeisk berömdhet, men därför har han ock löst den sköna uppgiften att i sina dikter troget afspegla den nordiska himlens vinterglans och sommarstrålar, den nordiska andans och det nordiska lifvets karakter och traditioner. Runebergs mest betydande större dikt är hans "Kung Fjalar", ett heroiskt epos i de gamla nordiska skaldernas stil, som skildrar för oss en gammal vikings förtröstan till egen kraft och de konflikter, som detta sjelfförtroende har att utstå med ödet; ända till den gamle, gudatrotsande och dock gudaundergifna kämpens djupt tragiska slut, skildras detta derjemte med en fullhet af poetiskt, ur sagan hemtadt innehåll och en plastik i formen, som måste hänföra till beundran samt i lika grad värma både själ och hjerta. "Elgskyttarne", "Hanna", "Julaftonen" äro idyller i samma stil som Göthes "Herman och Dorotea" eller Voss' "Louise". "Nadeschda" är deremot hållen i en modern romantisk ton, som erinrar om Byron och Puschkin. Runebergs samlade skrifter, utgörande hittills fem band, ha utkommit såväl i Sverige (1851—1865) som i Helsingfors (1861—1865). Konungarne af Danmark och Sverige-Norge ha smyckat skaldens bröst med riddareordnar, ryska kejsaren har ur statskassan anslagit åt honom en årlig lifstidspension af 1000 rubel. — Under loppet af de senare åren har skalden bland annat utgifvit ett lustspel med titeln "Kan ej" och ett större drama "Konungarne på Salamis".

Af Finlands yngre vittra författare nämna vi här Stenbäck, Cygnæus, Zacharias Topelius den yngre, v. Qvanten, Oksanen (Ahlqvist). *Stenbäck* är en sann skaldenatur, och de få dikter, som han skrivit (ett

band af omkring 150 oktavsidor), skola ej så lätt hemfalla åt glömskan. *Cygnæus* är mer produktiv och har utgifvit värdefulla arbeten såväl på prosa (historia och estetik) som i bunden stil. *Topelius* har skaffat sig ett namn såsom historiker, tidningsredaktör och politiker, men är egentligen intet af allt detta — han är skald; men det tillgår ofta i en nations små förhållanden som vid en föga manstark teatertrupp: samma skådespelare har olika roller, som icke alltid passa för hans anlag. Utom sina herrliga sånger, som erinra om Franzéns skaldeskap, har han frambragt tvänne dramatiska arbeten af större betydhet: "Efter femtio år" och "Regina von Emmeritz". Det första arbetet är en lefvande skildring af Gustaf den Tredjes lättsinniga tidehvarf, visande hur qvarlefvande från detsamma gestaltade sig ett halft århundrade derefter; det andra är en skildring ur Gustaf II Adolfs tid af en episod från denne konungs vistelse i Tyskland under trettioåriga kriget. Såsom berättare har han utmärkt sig genom en samling, kallad "Fältskärns berättelser". Hans egentliga fält är dock lyriken och i all synnerhet den elegiska idyllen. Det är den allmänna rigtningen hos de finska skalderna, samma toner, som på sin tid klingade som djupast och fullast från Franzéns lyra, desamma som vi i förra århundradet förnimma hos finnen Creutz och i sjuttonde århundradet hos Frese.

Hvad konsternas ståndpunkt i Finland beträffar, så idkas ifrigt musik under Pacius, en tysk till börd, som komponerat en opera med text af *Topelius*, benämnd "Kung Karls jagt", och ett antal visor, särskildt musiken till flera af *Runebergs* dikter.

Af yngre kompositörer nämna vi *Colan*, som bland annat skrivit en rätt karakteristisk musik till flera stycken ur Runebergs "Fänrik Ståls sägner", samt den alltför tidigt aflidne kapellmästaren vid teatern i Helsingfors *v. Schanz*, som erhållit sin utbildning vid konservatoriet i Leipzig. Såsom framstående i målarekonsten nämna vi *Eckman*, som ritat flera teckningar och taflor ur Kalevala, målat freskomålningarne i Åbo domkyrka samt frambragt ganska utmärkta saker i genremåleri, och *Löfgren*, som är en ganska talangfull porträttmålare. Äfven flera af Finlands qvinnor ha på de senaste utställningarne uppträdt med värdefulla taflor. Såsom bildhuggare fäster man icke ringa förhoppning vid den under Bissen i Köpenhamn utbildade unge *Walter Runeberg*, en son till skalden, hvars bröstbild han på ett mycket lyckadt sätt utfört. Foga vi härtill den anmärkningen, att Helsingfors har en konstförening, i spetsen för hvilken Topelius och Cygnæus stå, och att de finska konstnärerna gemenligen, i likhet med de svenska och norska, söka sin utbildning i Düsseldorf, så ha vi i kort sammandrag meddelat allt, som hör till det nyare Finlands kulturhistoria; landets yttre historia har, utom de hastigt öfvergående tilldragelserna under vestmakternas korta krig mot Ryssland år 1854, intet heroiskt, intet blodigt att uppte, den rör sig just blott på området af en lugn utveckling i statsförhållanden, litteratur och konst, och med den önskan, att det så måtte länge förblifva, sluta vi vår skildring af Finland och finnarne.
